

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 11 października 2018 r.

Poz. 4615

UCHWAŁA NR XXXI/262/2018 RADY MIEJSKIEJ W SUCHANIU

z dnia 13 września 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Suchań na lata 2018-2021

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, Rada Miejska w Suchaniu, uchwała co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Suchań na lata 2018-2021 w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Suchania.

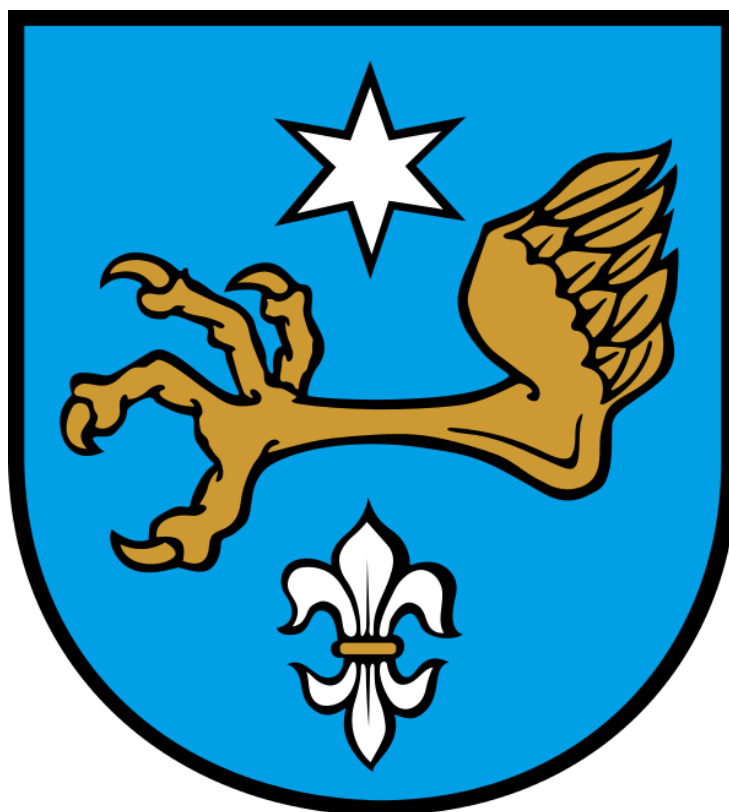
§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni po ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady

Dariusz Kurant

Załącznik do uchwały
Nr XXXI/262/2018 Rady Miejskiej w
Suchaniu z dnia 13 września 2018 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY SUCHAŃ
NA LATA 2018 - 2021**

Spis treści

1. Wstęp
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
  - 3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 3.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
  - 5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy
  - 5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Suchań
    - 5.2.1. Charakterystyka gminy
    - 5.2.2. Zarys historii obszaru gminy
  - 5.3. Krajobraz kulturowy. Dziedzictwo materialne gminy Suchań
    - 5.3.1. Historyczne układy przestrzenne
    - 5.3.2. Architektura i budownictwo
  - 5.4. Dziedzictwo niematerialne
  - 5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
    - 5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków
    - 5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków
  - 5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
  - 5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami
  - 9.1. Dotacje
  - 9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
  - 9.3. Środki europejskie
10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków
11. Bibliografia
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Suchań (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Burmistrza, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie miasta, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat Programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli lub posiadaczy zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Regulacje prawne w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami - międzynarodowe konwencje dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego, ochrony i konserwacji zabytków oraz ochrony stanowisk archeologicznych, krajowe akty prawne, krajowe i wojewódzkie dokumenty strategiczne oraz podział kompetencji w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

- **Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr** (UNESCO, Haga, 1954 r.; Dz. U. z 1957 r., 57.46.212).
- **II Protokół do konwencji haskiej z 1954 r. sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r.** (Dz. U. z 2012 r., poz. 248).
- **Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury** (UNESCO, Paryż 1970 r.; Dz. U. z 1974 r., Nr 20, poz. 106).
- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego** (UNESCO, Paryż 1972 r., Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190).
- **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (UNESCO, 2003 r.; Dz. U. z 2011 r., Nr 172, poz. 1018).
- **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (UNESCO, Paryż 2005 r.; Dz. U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony i konserwacji zabytków

- **Karta ateńska**
- **Karta wenecka**
- **Karta florencka**
- **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** (Rada Europy, Grenada 1985 r.; Dz. U. z 2012 r., poz. 210).

Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych:

- **Karta lozańska**

- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego - konwencja maltańska** (Rada Europy, 1992 r.; Dz. U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564).
- **Europejska konwencja krajobrazowa** (Rada Europy; Dz. U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98).
- **Karta ochrony dziedzictwa cyfrowego** (UNESCO, 2003 r.).

3.2. Wewnętrzne uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

- **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

- **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

- **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

- **Art. 3:** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej

wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego, dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów

z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 994) gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

• **Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2018 r. poz. 10).

• **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawą, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

• **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1202). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 799), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 142), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 121 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 862 ze zm.). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 450). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. nr 113 poz. 661).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 720). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 574) mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 217).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,

- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo - kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny - kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.
- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 104 przez Radę Ministrów z dnia 18 czerwca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

- 4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.
- 4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.
- 4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii, jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Obecnie przygotowany jest projekt Krajowego programu na lata 2018 - 2021. Obowiązujące dotychczasowe programy zakończyły się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018 - 2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na Środowisko; Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego; Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego; Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017 - 2020;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014 - 2020.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na Środowisko**

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 wraz z Prognozą oddziaływania na Środowisko została przyjęta uchwałą nr XXVI/303/05 przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 19 grudnia 2005 r., aktualizowaną dnia 22 czerwca 2010 r. Strategia określa kierunki działań społeczności regionu oraz mechanizmy monitorowania jego rozwoju. Zgodnie z zapisami dokumentu rozwój kultury stanowić ma fundament tożsamości regionalnej. Realizacji założeń strategii mają służyć programy strategiczne.

W strategii określono sześć celów strategicznych, z których wyprowadzono 34 cele kierunkowe. Dla poszczególnych celów kierunkowych zdefiniowano działania, które nie stanowią kolejnego piętra struktury strategii i nie są im przyporządkowane wskaźniki. Działania określają sposoby postępowania właściwe do uzyskania poszczególnych celów. Podmiotem realizującym tak sformułowane cele i działania jest cała społeczność województwa, nie zaś tylko jego instytucje samorządowe.

Cele strategiczne:

1. Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania;
2. Wzmocnienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu;
3. Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu;
4. Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka zasobami;
5. Budowanie otwartej i konkurencyjnej społeczności;
6. Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu.

W obszarze kultury wskazano i opisano instytucje kultury województwa, których nasycenie i stan sieci w regionie jest bardzo zróżnicowany. Głównymi ośrodkami kulturalnymi województwa są Szczecin i Koszalin, gdzie siedzibę mają niemal wszystkie teatry, obie filharmonie oraz większości muzeów. Często jedynym ośrodkiem kultury na terenach wiejskich jest biblioteka, a świetlice lub domy kultury. Na bogactwo kulturowe składają się liczne obiekty zabytkowe, umiejscowione na terenie całego regionu. Różnorodność obiektów zabytkowych w regionie tworzą także budynki mieszkalne, w tym charakterystyczne w zabudowie ryglowej, obwarowania miejskie, kompozycje

krajobrazowe, parki dworskie i folwarki oraz obiekty pomilitarne. Stan techniczny wielu z nich kwalifikuje je do remontu.

W zakresie kultury wyznaczono następujące wyzwania: Głównym celem w dziedzinie kultury i ochrony jej dóbr jest intelektualny i cywilizacyjny rozwój społeczności Pomorza Zachodniego oraz systematyczny wzrost potencjału kulturalnego regionu. Zakłada to szeroką i ścisłą współpracę samorządów i organizacji pozarządowych zajmujących się animowaniem życia kulturalnego małych miast i obszarów wiejskich. Ich zaangażowanie w upowszechnianie kultury i aktywizację uczestnictwa kulturowego jest konieczne zwłaszcza na terenach peryferyjnych i zagrożonych marginalizacją. Stopniowo zmienia się model udziału społeczeństwa w kulturze. Coraz większą rolę będzie w tej dziedzinie odgrywał Internet jako kanał obiegu dzieł i informacji.

• **Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego**

Audyt turystyczny Województwa Zachodniopomorskiego uchwalony Uchwałą Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego w dniu 8 stycznia 2014 r. Przyjęty dokument jest analizą turystyczną regionu. Wnioski płynące z audytu turystycznego służą wykonaniu analizy SWOT - określenia mocnych i słabych stron, możliwości i zagrożeń. W dokumencie zwrócono uwagę na znaczenie potencjału kulturowego, który pozwala zaistnieć i konkurować na rynku turystycznym, na który składają się wszelkiego rodzaju miejsca i obiekty zabytkowe, muzea dysponujące zbiorami o szczególnym znaczeniu lub świadczącymi o unikatowej historii i cechach kultury regionu. W dokumencie przeanalizowano elementy krajobrazu kulturowego i wskazano jego najcenniejsze elementy przywołując konkretne obiekty w regionie, w tym: budowle sakralne, mieszkalne, obronne czy zabytki techniki ale także obszary zieleni komponowanej, tj. parki, ogrody, cmentarze, zieleń przydrożną. Zwrócono również uwagę na elementy historycznego zagospodarowania: pomniki, kapliczki przydrożne, krzyże itp. Stwierdzono, że te wszystkie elementy stanowią istotny potencjał kulturowy w rozwoju turystyki kulturowej Województwa.

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego został przyjęty uchwałą nr XLV/530/2010 przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego dnia 29 października 2010 r., a obowiązujący dotychczas dokument z 2002 r. został uchylony. W dniu 30 października 2012 r. przyjęto uchwałą XIX/257/12 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

Plan jest opracowaniem o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań. Dzięki zintegrowanemu systemowi planowania zapewniona jest odpowiednia korelacja planu z koncepcją przestrzennego zagospodarowania kraju oraz ze strategią rozwoju województwa. Ustalenia planu nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadań celu publicznego. Plan określa uwarunkowania i kierunki rozwoju województwa w zakresie:

- organizacji struktury przestrzennej, w tym podstawowych elementów sieci osadniczej, infrastruktury społecznej i technicznej;
- ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego;

- lokalizacji inwestycji publicznych rządowych i samorządu województwa.

Głównym celem świadomej polityki przestrzennej jest właściwe wykorzystanie przestrzeni i jej zasobów oraz istniejącego zainwestowania dla potrzeb rozwojowych zapewniających wzrost poziomu i jakości życia społeczeństwa. Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć między innymi „ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i dziedzictwo kulturowe”. Najistotniejszymi ustaleniami planu dotyczącymi dziedzictwa kulturowego jest umieszczenie listy dóbr kultury współczesnej (budowle i pomniki) oraz rekomendacja do objęcia ochroną poprzez wpis na listę Pomników Historii dziesięciu obiektów na terenie województwa zachodniopomorskiego.

• Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017 - 2020

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2017 - 2020 (WPOnZ) został przyjęty uchwałą nr XXII/361/17 przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego dnia 25 kwietnia 2017 r.

WPOnZ zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne - Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą. Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno - strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

W osiągnięciu celów WPOnZ fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie

Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Cele WPOnZ to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.
- III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń.

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014 - 2020**

Strategia Rozwoju Powiatu Starogardzkiego 2014 - 2020 została przyjęta uchwałą nr XLI/352/2014 przez Radę Powiatu Starogardzkiego z dnia 7 listopada 2014 r. Strategia określa cele strategiczne, cele operacyjne i działania.

Wyznaczone wyzwania strategiczne dla powiatu starogardzkiego:

- Kapitał ludzki i społeczny;
- Aktywność zawodowa i przedsiębiorczość;
- Dziedzictwo kulturowe i turystyka - wzmacnianie sektora kultury i zasobów dziedzictwa kulturowego jako unikalnego potencjału decydującego o przewadze konkurencyjnej powiatu starogardzkiego. Bardziej efektywne wykorzystywanie zasobów przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności powiatu starogardzkiego;
- Infrastruktura i dostępność komunikacyjna;
- Bezpieczeństwo zdrowotne i społeczne.

W ramach ochrony zabytków określono cel operacyjny wraz z działaniami:

Cel operacyjny 1.2 Bogata i unikatowa oferta turystyczna i kulturalna

Działanie 1: Promocja dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2: Podnoszenie jakości oferty kulturalnej i turystycznej.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

GPOnZ wykazuje zgodność z celami gminnych dokumentów strategicznych i planistycznych, aktualnych w okresie jego obowiązywania. GPOnZ zgodny jest z następującymi dokumentami:

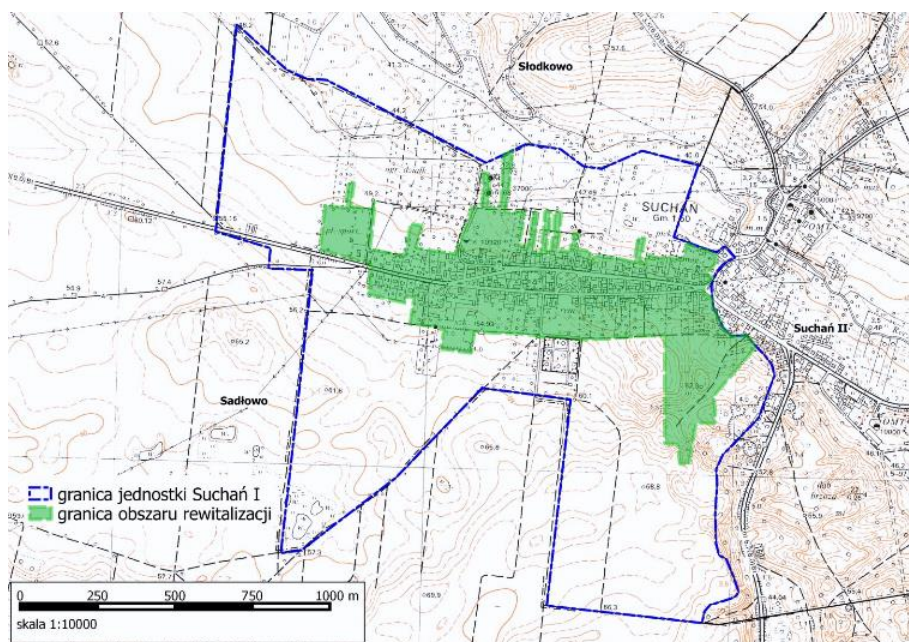
- **Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Suchań na lata 2016 - 2022**

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Suchań na lata 2016 - 2022 został przyjęty uchwałą nr XXV/209/2017 przez Radę Miejską w Suchaniu z dnia 7 grudnia 2017 r. Jest to wieloletni program opisujący stan i stopień degradacji terenu w kilku płaszczyznach: społecznej, gospodarczej, przestrzennej oraz środowiskowej.

Celem programu jest opracowanie planów realizacji konkretnych działań oraz systemu ich wdrażania, mających na celu wyprowadzenie analizowanego obszaru z niekorzystnej sytuacji, poprzez nadanie mu nowych funkcji lub przywrócenie starych.

Wyznaczony obszar rewitalizacji łącznie zajmuje 42,2 ha - 0,31% powierzchni Gminy i jest zamieszkiwany przez 1026 osób - 24,2% jej mieszkańców. Obszar rewitalizacji - Suchań - obszar I obejmuje ścisłe centrum Gminy Suchań oraz znajduje się w granicach miasta Suchań.

Obszar rewitalizacji obejmuje działki zabudowane wzdłuż części ul. Pomorskiej (droga krajowa nr 10). W jego granice wchodzi następujące ulice: Kardynała Augusta Hlonda, Kwiatowa, Plac Rynek, Południowa, Pomorska numery 2 - 90 (parzyste) i 1 - 63, 69 i 69A (nieparzyste), Słoneczna, Strzelecka, Sportowa i Wiosenna. Od zachodu jego granicę wyznacza teren boiska sportowego, od wschodu ul. Młyńska, od południa ul. Kwiatowa, Wiosenna, Słoneczna i Południowa, zaś od północy granice poszczególnych zabudowanych działek.

Rys. 1. Obszar rewitalizacji Gminy Suchań

źródło: https://www.suchan.pl/pliki/suchan/pliki/uchwala_xxv_209_2017_2017-12-07.pdf (data dostępu 25.06.2018 r.)

W Programie określono cel główny, cele strategiczne i operacyjne:

Cel główny: Osiągnięcie trwałego i zrównoważonego rozwoju obszaru rewitalizacji oraz poprawa jakości życia lokalnej wspólnoty poprzez podjęcie działań w sferze przestrzennej, społecznej i gospodarczej zmierzających do wyprowadzenia obszarów zdegradowanych Gminy z sytuacji kryzysowej.

Cel strategiczny 1. Wzmocnienie aktywności społecznej i zawodowej oraz zapobieganie ubóstwu mieszkańców

Cel operacyjny 1.1. Wzrost aktywności społecznej, integracja grup społecznych oraz tworzenie więzi w grupie społecznej.

Cel operacyjny 1.2. Poprawa warunków życia oraz bazy kulturalno - sportowo - rekreacyjnej, umożliwiającej rozwój aktywności mieszkańców.

Cel operacyjny 1.3. Aktywizacja zawodowa i wsparcie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz ubóstwem.

Cel strategiczny 2. Kształtowanie funkcjonalnej i bezpiecznej przestrzeni publicznej poprzez poprawę stanu technicznego obiektów i przestrzeni publicznej

Cel operacyjny 2.1. Modernizacja budynków i zwiększenie funkcjonalności energetycznej obiektów użyteczności publicznej i prywatnych.

Cel operacyjny 2.2. Zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych w tym wraz z zachowaniem i promowaniem dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 2.3. Poprawa stanu środowiska.

Program zbudowany jest z listy głównych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz z przedsięwzięć uzupełniających. Realizacja przedsięwzięć głównych jest kluczowa dla powodzenia procesu rewitalizacji. Przedsięwzięcia uzupełniające są istotne z punktu widzenia potrzeb obszaru rewitalizacji i mają za zadanie swym oddziaływaniem uzupełniać zaplanowane przedsięwzięcia podstawowe. W obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego zaplanowano następujące przedsięwzięcia uzupełniające:

Przedsięwzięcie uzupełniające nr 1:

Tytuł projektu: „Zachowanie i odtworzenie dziedzictwa kulturowego obszaru rewitalizacji”.

Uzasadnienie i Cel Projektu: Na terenie gminy Suchań zachowało się niewiele cennych obiektów zabytkowych, w większości przypadków są to kościoły. Również na obszarze rewitalizacji zlokalizowany jest XV-wieczny kościół pw. Najświętszej Maryi Panny w Suchaniu, który jest jednocześnie najcenniejszym zabytkiem lokalnym. Kościół w Suchaniu to świadek najważniejszych wydarzeń lokalnych od XV wieku, w związku z tym powinien budzić w mieszkańcach poczucie tożsamości kulturowej oraz aktywności społecznej w celu dbania o zachowanie zabytku od zniszczenia i zapomnienia.

Obecnie kościół a w szczególności drewniana wieża oraz elewacja jest w bardzo złym stanie technicznym. Pomimo, że jest to bardzo cenny zabytek nie stanowi on obiektu turystycznego. Ponadto bardzo zły stan techniczny obiekt jest dodatkowo dowodem na niski poziom poczucia tożsamości i przywiązania mieszkańców do swojej małej ojczyzny. Sytuacja ta sprawia, że bardzo ważne jest wdrożenie działań, które pobudzą w mieszkańcach to poczucie odpowiedzialności za swoją małą ojczyznę, zachowanie jej historii od zapomnienia oraz promowanie walorów historycznych obszaru na zewnątrz.

Celem projektu jest:

1. Pobudzenie poczucia tożsamości kulturowej mieszkańców Suchania poprzez zaangażowanie mieszkańców w proces odnowy kościoła związany z jego odrestaurowaniem polegającym na naprawie elewacji kościoła w Suchaniu oraz drewnianej wieży kościoła, wykonanie instalacji CO oraz iluminacji świetlnej kościoła oraz ich działań w cyklicznych warsztatach historycznych - „Poznaj historię swoich przodków”.
2. Przywrócenie walorów kulturowych XV-wiecznemu kościołowi pw. Najświętszej Maryi Panny w Suchaniu wpisanemu do rejestru zabytków.
3. Promocja zabytkowego kościoła oraz wzrost potencjału turystycznego obszaru rewitalizacji. ”

Realizowane zadania:

1. Renowacja kościoła i wieży kościelnej w Suchaniu, szacowane koszty - 941 046,48 zł,
2. Organizacja cyklicznych warsztatów historycznych - „Poznaj historię swoich przodków”, szacowane koszty - 10 000,00 zł.

Przedsięwzięcie uzupełniające nr 2:

Tytuł projektu: Organizacja cyklicznych imprez integracyjnych na terenie obszaru rewitalizacji w celu integracji społecznej mieszkańców.

Uzasadnienie i cel projektu: W celu aktywizacji społeczności lokalnej ważne jest podejmowanie działań, które ukierunkowane będą na podnoszenie jakości życia społeczności lokalnej w tym na rozwój świadomości lokalnej społeczności oraz promocję lokalnych walorów poprzez organizację m.in. cyklicznych imprez integracyjnych. W tym celu w ramach przedsięwzięcia planowane jest zorganizowanie następujących cyklicznych działań integracyjnych:

- Dni Suchania, szacowane koszty - 120 000,00 zł,
- Dożynki Gminne, szacowane koszty - 120 000,00 zł,
- Dnia Seniora, szacowane koszty - 60 000,00 zł,
- Dnia Dziecka, szacowane koszty - 60 000,00 zł.

• **Plany odnowy miejscowości:**

- Uchwała Nr IX/91/12 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 28 grudnia 2011 roku w sprawie **Planu Odnowy Miejscowości Brudzewice na lata 2011 - 2018;**
- Uchwała Nr IX/90/12 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 28 grudnia 2011 roku w sprawie **Planu Odnowy Miejscowości Modrzewo na lata 2011 - 2018;**
- Uchwała Nr IV/34/11 zmieniającą uchwałę w sprawie zatwierdzenia **Planu Odnowy Miejscowości Suchań na lata 2008 - 2014;**
- Uchwała Nr V/46/11 Rady Miejskiej w Suchaniu zmieniającą uchwałę w sprawie zatwierdzenia **Planu Odnowy Miejscowości Wapnica na lata 2008 - 2014;**
- Uchwała Nr XXIX/244/10 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 24 czerwca 2010 r. zmieniająca uchwałę w sprawie zatwierdzenia **Planu Odnowy Miejscowości Nosowo na lata 2008 - 2014;**
- Uchwała Nr XXIX/246/10 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 24 czerwca 2010r zmieniająca uchwałę w sprawie zatwierdzenia **Planu Odnowy Miejscowości Żukowo na lata 2008 - 2014.**

Plany odnowy miejscowości jest to dokument operacyjny, określający plan, strategię działań społeczno - gospodarczych, cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Plan skupia się na aspektach społecznych, ekonomicznych i środowiskowych tego rozwoju, w sposób zrównoważony.

Konstrukcja dokumentu opiera się na kilku zasadniczych komponentach, są to:

- ogólna charakterystyka miejscowości,
- analiza zasobów miejscowości służącą przedstawieniu stanu rzeczywistego,
- analizę SWOT,
- plan inwestycyjny w kontekście uwzględnienia kierunków rozwoju miejscowości.

Dokument ma charakter poznawczy, który służy szerokiemu i kompleksowemu rozpoznaniu obecnego stanu miejscowości i potencjału rozwoju w szerszej perspektywie. Stwarza także możliwości decyzyjne w sprawach podejmowania przedsięwzięć inwestycyjnych, które pozwalają na wcześniejsze podjęcie prac przygotowawczych dla planowanych działań w miejscowości, które pozwalają na wykorzystanie zasobów miejscowości i jej rozwój.

Dokument ma charakter otwarty, co oznacza, że Plan rozwoju miejscowości powinien być aktualizowany w odniesieniu do oczekiwań i potrzeb mieszkańców, oraz zmieniających się warunków lokalnych i regionalnych.

• **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Suchań**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Suchań zostało przyjęte uchwałą nr II/8/14 przez Radę Miejską w Suchaniu z dnia 23 grudnia 2014 r. Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Obejmuje swym zakresem:

- określenie perspektywicznych celów rozwoju gminy,
- wyznaczenie i ustalenie zasad ochrony terenów i obiektów o wysokich wartościach przyrodniczych i kulturowych,
- sformułowanie trendów rozwojowych dla poszczególnych funkcji gospodarczych z uwzględnieniem uwarunkowań wynikających ze środowiska przyrodniczego,
- wyznaczenie kierunków rozwoju jednostek osadniczych i sformułowanie zasad odnoszących się do sposobu ich zagospodarowania,
- określenie zasad obsługi gminy w zakresie komunikacji i systemów inżynierskich,
- określenie rodzaju i zakresu dalszych prac planistycznych.

W Studium określono szczegółowo zasady i formy ochrony dla obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków, ujętych w ewidencji konserwatorskiej, stanowisk archeologicznych, założeń zieleni komponowanej oraz zabytków ruchomych).

Zasady i formy ochrony dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków - w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków wszelkie działania inwestycyjne (wykonywanie wszelkich prac budowlanych, remontowanie, modernizacja, nadbudowa, rozbudowa, wymiana stolarki i pokrycia dachowego, prace ziemne, ogradzanie, podział działki, wycinka drzew i zmiana sposobu użytkowania obiektu oraz terenu) mogą się odbywać przy uwzględnieniu obowiązujących w tym zakresie przepisów szczególnych i po uzyskaniu stosownego zezwolenia organu właściwego ds. ochrony zabytków.

Od właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych wymagana jest dbałość, o właściwy stan estetyczny otoczenia obiektów i obszarów zabytkowych w tym: zieleni, małej architektury (ogrodzenia, nawierzchnie, oświetlenie). Władze gminy w ramach dbałości o ład przestrzenny wykażą dbałość o stan zagospodarowania terenów sąsiadujących z obiektami zabytkowymi. Zagospodarowanie cmentarzy powinno być poprzedzone szczegółową inwentaryzacją i waloryzacją form zagospodarowania i zieleni oraz uzyskaniem wytycznych od organu ds. ochrony zabytków.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków stanowią rezerваты kulturowe, na których wszelkie prace oraz użytkowanie gruntów wymaga zgody organu ds. ochrony zabytków.

Warunki ochrony:

- trwałe zachowanie obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem (np. cmentarza w otoczeniu kościoła);
- uzgadnianie z wojewódzkim konserwatorem zabytków wszelkich zmian w obiekcie zabytkowym;
- prowadzenie wszelkich inwestycji jedynie za zgodą wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obiekty ujęte w ewidencji konserwatorskiej - ochronie podlega:

- ukształtowanie bryły obiektu: gabaryty wysokościowe, kształt dachu,
- zasadnicze podziały i charakterystyczny detal architektoniczny elewacji,
- forma frontowej stolarki okiennej i drzwiowej.

Warunki ochrony:

- obowiązuje utrzymanie tradycyjnej formy architektonicznej wyżej wymienionych elementów;
- wskazane jest stosowanie tradycyjnych materiałów budowlanych (przy wymianach zniszczonych elementów budowlanych);
- wszelkie prace remontowo - budowlane, mające wpływ na zewnętrzną formę obiektu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- w przypadku koniecznej rozbiórki obiektu (po wystawieniu orzeczenia o jego złym stanie technicznym) należy opracować dokumentację budowlaną i fotograficzną i jeden egzemplarz przekazać do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Celem ochrony zabytków archeologicznych jest zachowanie zewidencjonowanych zabytków archeologicznych w stanie niezmienionym, ich zabezpieczenie w celu umożliwienia prowadzenia archeologicznych badań ratowniczych oraz prawne uregulowanie sposobu zgłaszania i wykonywania prac ziemnych na terenach, na których stwierdzono w ramach badań AZP ślady dawnego osadnictwa.

Specyfika ochrony zabytków archeologicznych polega między innymi na ograniczeniu zbędnych działań inwestycyjnych na terenach zabytkowych. Traktując zabytki kultury materialnej jakimi są stanowiska archeologiczne za nieodłączny składnik krajobrazu, należy dążyć przede wszystkim do ich zachowania w środowisku, w którym powstały i spełniały niegdyś określone funkcje, a w najgorszym przypadku do przeprowadzenia interwencyjnych badań archeologicznych celem ich udokumentowania w źródłach naukowo - konserwatorskich.

Założenia zieleni komponowanej związane były z cmentarzami oraz obsadzeniami ulic wiejskich i dróg łączących miejscowości. Te ostatnie zachowane szczątkowo, w większości wycięte. Stosunkowo dobrze zachowane obsadzenia wewnątrz wsi, tworzące istotny komponent pejzażu

ulicy, występują w Modrzewiu, Nosowie i Sadłowie. W Suchaniu liczny starodrzew pozostał wokół placu rynkowego.

Cmentarze wiejskie, pierwotnie zakładane w otoczeniu kościoła, od XVIII .powstawały poza terenem zabudowanym, na obrzeżach wsi. Często były obsadzone na granicach szpalerami drzew i alejami dzielone na kwatery. Obecnie ewangelickie nekropolie są w znacznym stopniu zdewastowane lub użytkowane częściowo jako miejscowe cmentarze rzymskokatolickie. W większości nie zachowały się dawne nagrobki. Cmentarze ewangelickie, niezależnie od stanu ich zachowania, podlegają ochronie jako miejsca pochówków miejscowej ludności. Tereny opuszczonych cmentarzy powinny być uporządkowane, wszystkie historyczne nekropolie należy odpowiednio oznaczyć.

Zabytki ruchome - dzieła sztuki i wyroby rzemiosła artystycznego stanowiące wyposażenie kościołów uległy ogromnym zniszczeniom w czasie II wojny światowej. Dlatego obecne wnętrza świątyń ozdabiają wyroby o średnich walorach zabytkowych (np. niekompletne ołtarze i ambony). W żadnym z kościołów nie zachowało się kompletne wyposażenie z czasu ich budowy. Najstarsze zabytki pochodzą z XVI w. i znajdują się w kościele w Słodkowie (renesansowa ambona i empora) oraz Suchania (ołtarz, ambona i chrzcielnica). W kilku kościołach zachowały się elementy wyposażenia barokowego, jednak większość posiada elektryczne obiekty XIX wieczne. Brak obiektów o wysokich walorach zabytkowych.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

W obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i krajobrazu kulturowego przedstawione zostały następujące zapisy:

- 1) ustala się strefy ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych;
- 2) nakazuje się współdziałać z właściwym organem ochrony zabytków w zakresie zamierzeń inwestycyjnych i innych zamierzeń związanych z pracami ziemnymi w granicach strefy ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych;
- 3) nakazuje się przeprowadzić badania archeologiczne w granicach stref ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych na zasadach określonych przepisami odrębnymi;
- 4) nakazuje się postępować zgodnie z przepisami odrębnymi w przypadku ujawnienia przedmiotu posiadającego cechy zabytku podczas prowadzenia prac budowlanych i ziemnych.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które dotyczą lokalizacji ferm elektrowni wiatrowych:

1. Uchwała Nr XX/175/09 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 29 maja 2009r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań na obrębach geodezyjnych Sadłowo i Żukowo;

2. Uchwała Nr VIII/86/11 Rady Miejskiej w Suchaniu z dnia 24 listopada 2011r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań w obrębach geodezyjnych Brudzewice i Słdkówko.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Suchań

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Ponadto dziedzictwo historyczne jest istotne o tyle, że wpływa na atrakcyjność turystyczną - głównie poprzez jego materialne wytwory, czyli zabytki. Co może być wykorzystane w rozwoju gminy.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE

Gmina Suchań leży w pñ. - zach. części Polski, na terenie powiatu stargardzkiego w centralnej części województwa zachodniopomorskiego. Jest gminą miejsko - wiejską o powierzchni 133 km (13 306 ha) i stanowi 8,7 % ogólnej powierzchni powiatu.

Podstawową sieć osadniczą gminy stanowią miasto Suchań oraz wsie sołeckie Brudzewice, Modrzewo, Nosowo, Sadłowo, Słdkowo, Słdkówko, Suchanówko, Tarnowo, Wapnica i Żukowo. Ponadto występują w gminie kolonie i przysiółki: Ininy, Kolonia Brudzewice, Kolonia Zaolzie, Kolonia Modrzewo, Kolonia Suchanki, Kolonia Żukowo, Podłęczce, Robno i Zastawie.

Gmina położona jest wzdłuż drogi krajowej nr 10 ze Szczecina do Bydgoszczy i dalej do drogi S7, w odległości 56 km od centrum Szczecina, stolicy województwa zachodniopomorskiego i 20 km od Stargardu Szczecińskiego, siedziby powiatu stargardzkiego.

Krajobraz gminy Suchań ma charakter rolniczy - rozległe pola uprawne poprzecinane regularną siatką wiejskich dróg obsadzonych drzewami z małymi wsiami o skupionej jednorodnej zabudowie. Powierzchnia użytków rolnych stanowi ponad 76 % ogólnej powierzchni gminy.

Ośrodkiem gospodarczym oraz zapleczem administracyjno - społecznym dla całej gminy jest miasto Suchań, zamieszkiwane przez 1493 osoby, tj. 33,9 % ogółu ludności gminy. Prawie centralne położenie miasta w obszarze gminy, stwarza dogodny dojazd do wszystkich miejscowości gminy.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Teren gminy przecinają rzeki Ina - rzeka graniczna i Reczyca - dopływ Iny. Zlokalizowane są tu również jeziora: Sierakowskie (największy naturalny zbiornik wodny), Wapnickie, Pod Topolami, Sicko i kilka niewielkich jeziorek bez nazwy oraz oczka wodne, stawy rybne w pñ. części doliny jeziora Wapnickiego i zbiornik retencyjny w Suchaniu na Reczycy. Niemal 15 % terenu gminy zajmują lasy rozmieszczone pasmowo wzdłuż pñ. granicy gminy i w strefie krawędziowej doliny Iny.

Obszary chronione obejmują atrakcyjne obszary przyrodnicze, które w małym lub znikomym stopniu zostały przekształcone przez człowieka oraz obiekty o szczególnej wartości naukowej i krajobrazowej. W Gminie Suchań są to:

- Natura 2000 - Ostoja Ińska - niewielki fragment gminy. W granicach tego obszaru znajduje się pñ.wsch. skraj gminy, obejmujący całe jezioro Sierakowo oraz lasy po jego pñ. i pñd. stronie.
- Natura 2000 - Dolina Iny Koło Recza - w granicach obszaru znajduje się prawie cała powierzchnia lasów oraz cała dolina Iny po pñd. stronie drogi Szczecin - Bydgoszcz.
- Pomniki przyrody: 2 dęby szypułkowe (miasto Suchań), aleja drzew składająca się z dębów szypułkowych, lip drobnolistnych i buków (przy drodze Słodkowo - Tarnowo na długości 700 m).

• OFERTA KULTURALNA

Oferta kulturalna gminy jest stosunkowo skromna, aczkolwiek rozwija się i co roku przybywa imprez kulturalnych. Animatorem działań w tym zakresie jest Gminny Dom Kultury w Suchaniu, organizujący cały szereg imprez związanych z obchodami dorocznych świąt, a także imprezy okolicznościowe, jak Dzień Dziecka, Dzień Seniora i inne.

Istotną ofertę kulturalną proponują biblioteki - gminna w Suchaniu z filiami w Brudzewicach i Wapnicy. Większość ich działań dotyczy edukacji, ale również organizują różnego rodzaju imprezy kulturalne i prowadzą szeroką współpracę ze społecznością lokalną wszystkich generacji. Biblioteki współpracują również ze szkołami, radami sołectkimi czy kołami kół gospodyń wiejskich. Organizują wiele imprez dla dzieci i młodzieży.

Funkcje kulturalne pełnią też świetlice wiejskie w Modrzewie, Nosowie, Suchanówku, Tarnowie i Wapnicy, remizy w Suchaniu, Wapnicy i Brudzewicach oraz inne obiekty prowadzone przez różne organizacje.

Tradycję kultywują Koła Gospodyń Wiejskich z Brudzewic, Nosowa, Słodkówka i Tarnowa, a także Lokalny Zespół Ludowy Suchanienki, uczestniczący w większości uroczystości gminnych. Najważniejsza impreza gminy są Dni Suchania, w czasie których rozgrywa się, między innymi, konkurs kulinarny „Smak Tradycji”, bazujący na potrawach przygotowywanych przez Koła Gospodyń Wiejskich.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy¹

Historia terenów gminy Suchań związana jest z ziemią stargardzką, o której pierwsze wzmianki historyczne pochodzą z 1185 r. z dokumentu księcia zachodniopomorskiego Bogusława I. Wg dokumentów z XII w. od wsch. graniczyła z państwem polskim i sięgała do Drawy,

¹ Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008 - 2014, Suchań, 2010

administracyjnie łącząc historyczne tereny Gminy Suchań. Przez średniowieczny Stargard przechodził ważny szlak handlowy ze Szczecina przez Recz na płd. - wsch. Traktu tego strzegły m.in. grody w Suchaniu i Wapnicy. Ważną rolę w systemie komunikacyjnym odgrywała również rzeka Ina.

W ciągu XII - XIII w. ukształtowało się Księstwo Zachodniopomorskie, początkowo znajdujące się we władaniu księcia Waclawa I, który w okresie rozbicia dzielnicowego w związku z procesem chrystianizacji Pomorza Zachodniego, stał się lennikiem Bolesława Krzywoustego. Organizację państwowości utrudniały częste najazdy wojsk duńskich i brandenburskich. W 1181 r. księstwo zostało zhołdowane cesarzowi niemieckiemu Fryderykowi Rudobrodemu.

W ciągu XIII w. ziemie na wsch. od Stargardu przeszły w posiadanie zakonów cysterek i joannitów. W 1248 r. Barnim I przekazał cysterkom z klasztoru Marianowa tereny w rejonie Dobrzan do rzeki Iny, w wyniku czego w obszarze klasztornym znalazła się wieś Słodkówko. Do początku XIV w. trwał spór o tereny gminy między księstwem a zakonnikami, ostatecznie zakończony na korzyść joannitów.

Reformacja na ziemiach zachodnich doprowadziła do wprowadzenia religii protestanckiej, jak również zmieniała układ własnościowy terenów gminy, co było efektem sekularyzacji dóbr kościelnych i przejęcia ich przez skarb książęcy.

Panująca w okresie 1618 - 1648 wojna trzydziestoletnia spowodowała ogromne zniszczenia i wyludnienie wsi i miast. W 1637 r. na skutek śmierci księcia Bogusława XIV i wojny o sukcesję, księstwo zachodniopomorskie zostało podzielone pomiędzy Szwecję i Brandenburgię.

Na początku XVIII w. ziemie zachodnie znalazły się pod władaniem księcia Fryderyka III Hohenzollerna, późniejszego króla Prus Fryderyka I, który zapragnął unowocześnić swoje królestwo pod względem ekonomicznym i administracyjnym. W tym celu w latach 1716 - 1718 sporządzono inwentarze dóbr królewskich i szlacheckich.

Początek XIX w., wraz z wojnami napoleońskimi, przyniósł przyspieszenie przemian systemu własności społecznej oraz przemian ekonomiczno - społecznych. Dekretem z 1807 r. zapoczątkowano uwłaszczenie chłopów, które trwało do poł. XIX w. Charakterystyczna dla tych obszarów forma własności zakon - księstwo - państwo zdeterminowała całkowicie obraz zabudowy przestrzennej, pozbawiając go niemal całkowicie rezydencji i folwarków związanych z wielkoobszarową własnością szlachecką.

W 1816 r. przeprowadzono nowy podział administracyjny państwa pruskiego. Obszar obecnej gminy znalazł się w powiecie stargardzkim, zwanym szadzkiem (Kreis Saatzig) - od zamku w Szadzku. Peryferyjne położenie w państwie pruskim, rolniczy charakter i słabo rozwinięta sieć komunikacyjna były przyczyną powolnego rozwoju gospodarczego terenów Gminy Suchań.

W 1840 r. oddano do użytku szosę Stargard - Piła, prowadzącą przez Suchań i Wapnicę, a pod koniec XIX w. linię kolejową Stargard - Recz, przebiegającą przez Tarnowo. Przemysł w gminie ograniczał się wyłącznie do rolno-przetwórczego, stąd nagromadzenie obiektów gospodarczych typu: młyny, browary i wiatraki.

I wojna światowa spowodowała stagnację gospodarczą i spadek w liczbie ludności, co zmieniło się w okresie międzywojennym. Widoczne stało się ożywienie gospodarcze na wsiach, czego dowodem jest wzrost zabudowy mieszkalnej i gospodarczej pochodzącej z tego okresu.

Działania wojenne w końcu II wojny światowej nie przyniosły wielkich zniszczeń, miasto Suchań i większość wsi ocalała, z wyjątkiem Wapnicy, która została doszczętnie zniszczona.

Nowe stosunki polityczno - gospodarcze po 1945 r. stworzyły niekorzystne warunki do zachowania historycznego kształtu miejscowości w gminie Suchań.

5.3. Krajobraz kulturowy. Dziedzictwo materialne gminy Suchań

Krajobraz kulturowy gminy ukształtowany został w oparciu o następujące uwarunkowania, mające wpływ na aktywność społeczną regionu w czasach historycznych:

- dobre warunki glebowo-klimatyczne sprzyjające rozwojowi rolnictwa,
- lokalizacja przy szlaku handlowym, w pobliżu ośrodka miejskiego,
- wielowiekowa zależność od zakonu, księstwa lub państwa determinująca rodzaj zabudowy przestrzennej,
- peryferyjne położenie w państwie pruskim,
- słabo rozwinięta sieć komunikacyjna,
- stosunkowo niewielkie zniszczenia wojenne.

Aktywność ekonomiczna regionu i pozostała działalność jego mieszkańców pozostawały i pozostają w ścisłym związku z jego walorami terenowymi i położeniem politycznym.

5.3.1. Historyczne układy przestrzenne

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo - folwarczne, często połączone z parkami, kościoły i cmentarze przykościelne czy inne cmentarze.

I. UKŁAD PRZESTRZENNE NA TERENIE GMINY SUCHAŃ

Intensywny rozwój osadnictwa na terenach Gminy Suchań przypadł na okres VIII - X w., co potwierdzają licznie udokumentowane osady oraz grody, które stanowiły ośrodki obronne ówczesnych organizacji plemiennych. Zasadnicza sieć osadnicza, układ komunikacyjny, rozplanowanie wsi oraz budowle sakralne na terenie gminy pochodzą z okresu średniowiecza.

Do najbardziej wartościowych wsi pod względem układu przestrzennego i ilości obiektów o dużych walorach kulturowych należą wsie: Modrzewo, Nosowo, Sadłowo, Słodkowo, Słodkówko, Suchanówko oraz układ przestrzenny miasta Suchania w rejonie nawsia i rynku. Na całym obszarze stosunkowo dobrze zachowana jest historyczna forma i zabudowa siedlisk - liczne zagrody z pełną zabudową mieszkalną i gospodarczą. Charakterystyczne dla zabudowy jest występowanie w obrębie jednego siedliska sąsiadujących ze sobą budynków murowanych i ryglowych, pochodzących z okresu od 1 ćw. XIX w. do lat 20 - 30 XX w. Zabudowa powstała po 1945 r. nie jest na tyle liczna, aby powodować degradację tradycyjnego systemu osiedleńczego.

Duże zespoły osadnicze zachowane w dobrym stanie i w tradycyjnej formie zabudowy, o walorach zabytkowych, występują w: Suchniu, Modrzewiu, Nosowie, Słodkowie i Suchanówku.

• Suchań

Układ przestrzenny Suchania nie uległ zasadniczym przekształceniom od średniowiecza. Utrwalony został jego pierwotny wiejski charakter owalnicy z zachowanym czworobocznym placem rynkowym i uliczkami łączącymi dwie główne osie komunikacyjne (ul. Pomorska i ul. Kardynała A. Hlonda), które przebiegają wokół średniowiecznego nawsia. Do dnia dzisiejszego zachowało się ok. 80% tradycyjnej zabudowy miasteczka - wiele budynków o walorach historycznych i artystycznych. Historyczny układ nawsia i rynku objęty jest strefą A ochrony konserwatorskiej, natomiast przestrzeń zabudowana wokół nawsia i rynku objęta jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

Dominującą formą zabudowy frontu parceli w XIX w., w znacznym stopniu zachowaną do dzisiaj, jest parterowy budynek 4-7 osiowy, z przejazdem bramnym, przykryty wysokim dachem dwuspadowym, stawiany w konstrukcji ryglowej. Pod koniec XIX w. w większości domów wymieniano drewnianą, szkieletową konstrukcję ściany frontowej na murowaną z cegły. Ryglowa zabudowa ulegała większym przeobrażeniom. Przy ulicy Pomorskiej od końca XIX w. powstawały 2-kondygnacyjne kamienice oraz obiekty o funkcjach publicznych.²

• Brudzewice

Wieś o czytelnym układzie wsi ulicowej o dość zwartej zabudowie rozlokowanej po obu stronach ulicy i swobodnie zabudowanej kolonii. W zabudowie zagród zachowane formy tradycyjne,

² Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010

a ubytki nie deformują ogólnego obrazu zabudowy siedlisk. Dominuje zabudowa z 1 ćw. XX w. o niewielkich walorach kulturowych. Parcela kościelna objęta jest strefą A ochrony konserwatorskiej.

- **Modrzewo**

Dobrze zachowany układ średniowiecznej wsi owalnicowej ze zwartą zabudową po obu stronach ulicy, z tradycyjnymi formami zabudowy siedlisk oraz dobrze zachowanym zespołem tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej o walorach zabytkowych. Układ wsi w jej obecnym kształcie przestrzennym z kościołem, zabudową, zielenią wysoką oraz cmentarzem ewangelickim objęty jest ochrona w ramach strefy B ochrony konserwatorskiej.

- **Nosowo**

Wieś o dobrze czytelnym średniowiecznym układzie owalnicy rozbudowanej o ulicę. Układ przestrzenny częściowo zdegradowany na skutek powstania ubytków w wyniku wyburzenia kilku całych zagród oraz znacznego stopnia zniszczenia zabudowy nawsia (zabudowa w ruinie lub zniszczona w ok. 90%). Zachowane tradycyjne formy zagospodarowania siedlisk chłopskich z nawarstwieniami od XIX w. do l. 20 - 30. XX w. oraz zespół tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej z okresu od poł. XIX wieku do lat 30. XX w., posiadający walory zabytkowe. Historyczny układ wsi z kościołem, zespołem zabudowy tradycyjnej, zielenią, szpalerem lipowo - jesionowym usytuowanym przy wjeździe do wsi od strony płn. objęty jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Sadłowo**

W pełni czytelny historyczny układ wsi o charakterze wielodrożnicy, ze zwartą, tradycyjną zabudową o walorach zabytkowych, zachowaną w dużym stopniu. Częściowe zniszczenie XIX - wiecznego układu przestrzennego widoczne we wsch. pierzei ulicy płn. Układ przestrzenny wsi wraz z kościołem, zespołem tradycyjnej zabudowy oraz zielenią wysoką objęty jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Stodkowo**

Miejscowość z czytelnym układem owalnicy z dobrze czytelną tradycyjną zabudową siedlisk i licznym zespołem tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej (od poł. XIX do pocz. XX w.) o walorach zabytkowych. Układ przestrzenny owalnicy z dobrze zachowanymi: kościołem, zespołem zabudowy historycznej i zielenią wysoką objęty jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Stodkówko**

Ulicówka z relikdami średniowiecznej owalnicy. Dobrze zachowane tradycyjne formy zabudowy siedlisk chłopskich z nawarstwieniami od XIX do l. 20-30. XX w. Dobrze zachowany zespół tradycyjnej zabudowy mieszkalnej i gospodarczej z okresu od poł. XIX w. do 1 ćw. XX w. o walorach zabytkowych. Objęta strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Suchanki**

Wieś o swobodnej zabudowie z pocz. XX w.

- **Suchanówko**

Czytelny układ owalnicy, z dominacją tradycyjnej zabudowy zachowanej mimo znacznych zniszczeń powstałych po 1945 r. (ok. 30% historycznej zabudowy wsi). Historyczny układ przestrzenny wsi z zespołem zabudowy tradycyjnej objęty jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Suchanówko**

Czytelny układ wsi owalnicowej z kościołem dominującym w jej centrum oraz zespołem tradycyjnej zabudowy chłopskiej oraz zagrodą młyńską (dawne Zastawie) objęty strefą B ochrony konserwatorskiej.

- **Tarnowo**

Wieś o średniowiecznym układzie kościelnej wsi owalnicowej. Historyczny układ zagród słabo czytelny. Zachowany zespół kilkunastu budynków o walorach zabytkowych. Wśród zabudowy tradycyjnej powstały nowe obiekty.

- **Wapnica**

Historyczny układ wsi przekształcony. Zabudowa w większości zniszczona lub przebudowana.

- **Żukowo**

Czytelny średniowieczny układ kościelnej wsi owalnicowej z obszernym placem w centrum wsi. W ok. połowie zachowane historyczne zagospodarowania zagród. Zespół zabudowy o walorach zabytkowych jest nieliczny. W ostatnich latach wiele starych domów przebudowano i nowe o architekturze obcej tradycjom budownictwa lokalnego. Układ przestrzenny wsi owalnicowej z kościołem, zespołem zabudowy oraz zielenią przyulicznej objęty jest strefą B ochrony konserwatorskiej.

II. ZESPOŁY FOLWARCZNE

- **Folwark w Wapnicy**

W 1635 r. istniał prawdopodobnie folwark w majątku należącym do rodziny von Damitz, w latach 1651 - 1776 - do rodziny von Braunschweig. Od 1766 r. przeszedł pod zarząd dóbr domenalnych. W 1892 r. majątek domenalny o pow. 846 ha (w tym 587 ha gruntów ornych) był dzierżawiony przez urzędnika królewskiego Kieckebusch'a. W 1925 r. - dzierżawiony przez rodzinę Cameron (566 ha).

Zabudowania folwarczne usytuowane były w pld. - wsch. części wsi, nad jeziorem, wokół trzech dziedzińców gospodarczych, rozwiniętych na planie prostokąta równoległe do osi jeziora. Od strony jeziora osłaniały je ogrody. Na pocz. XX w. wzniesiono nowe zabudowania gospodarcze - z cegły. Kamienne ślady w istniejącej zabudowie świadczą, że pierwotnie budynki wzniesione były z kamienia. Historyczny układ założenia jest całkowicie zatarty, w jego obrębie w latach 50. - 70. XX w. powstała nowa zabudowa. Zachowane budynki folwarku (magazyn, budynek mieszkalny), uległy przebudowie i zatraciły cechy zabytkowe.

• Folwark w Żukowie

W 1868 r. do majątku rodziny Geherke należało 651 mórg gruntów oraz 13 budynków mieszkalnych i 11 gospodarczych. W 1892 r. był to mały folwark o pow. 164 ha należący do Alberta Geherke. W latach 80. XX w. zabudowania folwarku znajdowały się na wsch. krańcu wsi, na wyniesieniu terenu, po płd. stronie ulicy. Otaczały prostokątny dziedziniec, którego półn. granicę wyznaczał dwór z XIX w. Obecnie układ dziedzińca jest słabo czytelny a zachowane budynki gospodarcze pochodzą z k. XIX w.

III. CMENTARZE

Cmentarze - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych, opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Również cmentarze nieczynne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości. Niezależnie od stanu zachowania cmentarze powinny być oznakowane tablicami informacyjnymi.

Cmentarze wiejskie w gminie Suchań pierwotnie zakładane były w sąsiedztwie kościoła, zaś od XVIII w. - poza terenem zabudowy wsi, choć część cmentarzy przykościelnych funkcjonowała nadal. Najczęściej dzielone były na kwatery i obsadzone szpalerami i alejami drzew. Poniemieckie cmentarze na terenie gminy zostały zlikwidowane w latach 1965 - 1970, na części z nich zachował się starodrzew.

• Cmentarze w Suchaniu:

- Cmentarz przykościelny założony w XV w., na planie półowalu, otoczony kamiennym murem z dwiema ceglanyymi bramkami z XV w., w XIX w., częściowo zastąpionym ażurowym ogrodzeniem z metalowymi przęsłami na ceglanych filarach. Wśród dobrze zachowanego starodrzewu - dęby i lipy, przy kościele dwa pomnikowe dęby szypułkowe. Obecnie cmentarz zniwelowany.
- Cmentarz ewangelicki, ob. komunalny założony w XIX w., na planie regularnego czworoboku. Otoczony kamiennym murem z ceglanyymi słupami bramy. Zachowany starodrzew (dęby, lipy, świerki, modrzewie), nie zachowały się historyczne nagrobki.
- Cmentarz ewangelicki przy drodze do Tarnowa, XIX w., nie zlokalizowany.
- Cmentarz żydowski założony na pocz. XIX w., na lesistym wzniesieniu na wsch. skraju miasta, na wsch. od ulicy Leśnej. Prowadziła do niego ścieżka odchodząca od głównej drogi. Zdewastowany, nieczytelny w terenie, zachowany fragment nagrobka z 1925 r.³

• Cmentarze w Brudzewicach:

- Cmentarz przykościelny z końca XV w., założony na planie prostokąta, otoczony niskim, kamiennym murem, z dwiema bramkami. Na prawo od wejścia ustawiona drewniana dzwonnica, przy wejściu do kościoła - gotycka chrzcielnica. Teren zniwelowany, zagospodarowany współcześnie. Zachowana pozostałość pomnika poległych w I wojnie światowej⁴ oraz starodrzew.
- Cmentarz ewangelicki - teren o dziko zarośnięty, kamienne ogrodzenie w ruinie, zachowały się relikty nagrobków.

³ Wirtualny Sztetl. Muzeum Historii Żydów Polskich: <https://sztetl.org.pl/pl/media/83097-cmentarz-zydowski-w-suchaniu?ref=art&nid=34316> (dostęp 01.07.2018.)

⁴ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bd.zs.zs.zs.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/brudzewice/brudzewice_zw.pdf

• Cmentarze w Modrzewie:

- Cmentarz przykościelny, otoczony kamiennym murem z kamiennymi słupkami bramki. Dobrze zachowany starodrzew.
- Cmentarz ewangelicki, usytuowany w pobliżu kościoła, ok. 200 m na płd. - wsch., zachowany starodrzew przerośnięty samosiewkami. Zachowane żeliwne krzyże z pocz. XX w., w tym krzyż z mogiły żołnierza poległego w I wojnie światowej.⁵

• Cmentarz w Nosowie:

- Cmentarz przykościelny, otoczony fragmentami kamiennego muru z dwiema bramkami, XV - XVI w. Zachowany starodrzew.

• Cmentarze w Sadłowie:

- Cmentarz przykościelny, z poł. XVI w., otoczony kamiennym murem z dwiema ostrołuczными bramami w prostokątnym obramieniu. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew.
- Cmentarz ewangelicki, ob. komunalny, otoczony metalowym ogrodzeniem. Część ewangelicka w granicach wyznaczonych przez szpaler lip; zachowany starodrzew.

• Cmentarz w Słodkowie:

- Cmentarz ewangelicki, cmentarz przykościelny z 2 poł. XV w., na rzucie prostokąta, otoczony kamiennym murem. Zachowany starodrzew. Obecnie na części urządzono cmentarz komunalny, po starym cmentarzu zachowane relikty nagrobków na dziko zakrzewionej części.

• Cmentarze w Słodkówku:

- Cmentarz przykościelny z k. XV w., prostokątny, otoczony kamiennym murem z dwiema bramkami, z których wsch. z ostrołukowym przesklepieniem pochodzi z XV w. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew.
- Cmentarz ewangelicki zarośnięty samosiewkami i krzewami, nagrobki zniszczone, zachowane kamienne ogrodzenie i starodrzew lipowy.

• Cmentarz w Suchanki - Kolonia:

- Cmentarz ewangelicki pochodzi z XIX w., na zach. krańcu kolonii, przy drodze z Tarnowa do Suchania. Otoczony zrujnowanym kamiennym murem, ob. teren dziko zakrzewiony, nagrobki zdewastowane.

• Cmentarze w Suchanówku:

- Cmentarz przykościelny z XIII/XIV w., otoczony kamiennym murem. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew. Przy murze pomnik poświęcony ofiarom I wojny światowej.⁶
- Cmentarz ewangelicki - nagrobki usunięte, zachowany starodrzew zarośnięty samosiewkami.

• Cmentarz w Tarnowie:

- Cmentarz ewangelicki usytuowany w płn. - zach. krańcu wsi, przy drodze do Sulina, zarośnięty samosiewkami; zachowane żeliwne krzyże, granitowy pomnik poległych w I wojnie światowej⁷, kamienne, zrujnowane ogrodzenie i nieliczny starodrzew - tuje i dęby.

⁵ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/modrzewo/modrzewo_zw.pdf

⁶ Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej, http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/suchanowko/suchanowko_zw.pdf

- **Cmentarze w Wapnicy:**

- Cmentarz przykościelny z XIV w., wraz z plebanią otoczony współczesnym ogrodzeniem z kwater metalowych prętów osadzonych na kamiennych słupkach. Teren zniwelowany, zagospodarowany współcześnie; zachowany starodrzew.

- Cmentarz ewangelicki pochodzi z XIX w., usytuowany na zach. od zabudowy wsi. Teren dziko zarośnięty.

- **Cmentarze w Żukowie:**

- Cmentarz przykościelny z końca XV w., założony na planie prostokąta, ogrodzony kamiennym murem z bramkami. Teren zniwelowany, zachowany starodrzew.

- Cmentarz ewangelicki, w części zagospodarowany jako komunalny. Zachowane relikty nagrobków i nieliczny starodrzew - dęby i lipy.

5.3.2. Architektura i budownictwo

I. KOŚCIOŁY

- **Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, Brudzewice**

Zdjęcie nr 1, 2. Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, dzwonnica przy kościele Brudzewice

Późnogotycki, wzniesiony w XV w., w 1807 r. gruntownie przebudowany i na nowo wyposażony. Przy kościele drewniana dzwonnica kozłowa z XIX w.

Niewielki kościół salowy na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany murowane z kamienia polnego, otwory drzwi i okien szeroko rozglifione, ostrołuczne, tynkowane. W elewacji bocznej, pod gzymsem wieńczącym tynkowany fryz z rysunkiem fryzu arkadkowego.

⁷

Majewski M., Karta Miejsca Pamięci Poległych w czasie I wojny światowej,

http://www.bdz.szczecin.pl/images/stories/ewidencje/powiat_stargardzki/gmina_suchan/tarnowo/tarnowo_zw.pdf

• Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo

Zdjęcie nr 3. Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo

Data budowy pierwszej świątyni pozostaje nieznana. Obecny pochodzi z 1825 r. Wolnostojąca, drewniana dzwonnica przy zach. ścianie szczytowej kościoła pochodzi z 1720 r.

Niewielki budynek na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Murowany z kamienia, z tynkowanym gzymsem i tynkowanymi, szeroko rozglifionymi, schodkowo profilowanymi węgarami ostrołucznych otworów drzwi i okien. Salowe wewnątrz nakryte stropem fasetowym.

• Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo

Zdjęcie nr 4. Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo

Pierwsza informacja pochodzi z napisu na portrecie Philippusa Redtel'a, który był od 1611 r. pastorem w Nosowie i Modrzewie. Kościół późnogotycki, z XV w., opuszczony po 1945 r., odbudowany na przełomie lat 80./90. XX w.

Niewielki, późnogotycki, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany wzniesione z kamienia i cegły, węgary otworów tynkowane. Szczyt wsch. ze sterczynami na krawędzi, artykułowany smukłymi, ostrołuczными blendami. W szczyt zach. rząd blend prostokątnych, rozdzielonych ceglanyimi słupkami. Otwory okien ostrołuczne, w prostych węgarach; ostrołuczne okna w ścianie wsch. przemurowane w XIX w. Otwory drzwi pld. i zach. - okrągłoluczne, osadzone w ostrołucznej wnęce, o uskokowych węgarach. Wnętrze salowe.

- **Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo**

Zdjęcia nr 5, 6. Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo

Późnogotycki z 2 poł. XVI w., wieża neogotycka 1860 - 1885, przebudowana w pocz. XX w.

Niewielki kościół na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, murowany z kamienia polnego i cegły, z wieżą kamienno - ceglana o strzelistym, stożkowym hełmie. Wsch. szczyt zwieńczony sterczynami. Okna przekształcone - prostokątne. Płd. otwór drzwi ostrołuczny; neogotycki portal główny - ceglany, ostrołuczny, ujęty parą filarów, zwieńczony wimpergą o uproszczonej dekoracji. Wieża na rzucie kwadratu, w dolnych kondygnacjach kamienna, w górnych - węższa, ceglana, opięta szarpami, ze ścianami zwieńczonymi trójkątnie; w zwieńczeniu gzyms podcięty schodkowo. Wnętrze salowe, nakryte stropem belkowym.

- **Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo**

Zdjęcia nr 7, 8. Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo

Późnogotycki, wzniesiony w XV w., przebudowany w XIX w., z drewnianą wieżą w XVIII w.

Wzniesiony na rzucie prostokąta, niewielki, nakryty dwuspadowym dachem. Ściany murowane z kamienia polnego i cegły (węgary okiem prezbiterium, szczyt wsch. konturowany schodkowym gzymsem, gzyms kostkowy ścian bocznych). Okna prezbiterium ostrołuczne, okna nawy - okrągłoluczne w głębokich, rozglifionych, tynkowanych węgarach. Portal ostrołuczny, ujmujący otwór drzwi zamknięty łukiem odcinkowym, tynkowany; powyżej - tynkowane blendy: kolista i arkadowa. Wieża na rzucie kwadratu, w konstrukcji szkieletowej, szalowana deskami, nakryta ostrołucznym hełmem wyrastającym z pękatej podstawy. Wnętrze salowe, nakryte stropem belkowym.

• **Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Stodkówko**

Zdjęcia nr 9, 10. Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Stodkówko

Kościół pochodzi z ok. 1470 r., przebudowany w XVIII i XIX w., z dzwonnica z pocz. XVIII w.

Kościół na rzucie prostokąta, z poligonalnie zamkniętym prezbiterium, wzniesiony z kamieni polnych i cegły, z drewnianą wieżą od zach. Niskie i szerokie otwory okienne zamknięte łukiem odcinkowym, osadzone w szerokich, lekko rozglifionych, tynkowanych węgarach. Wieża drewniana, na rzucie kwadratu, zwężona ku górze, nakryta barokowym hełmem. Wnętrze salowe, nakryte stropem z podsufitką drewnianą.

• **Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko**

Zdjęcia nr 11, 12. Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko

Kościół pochodzi z końca XIII w., z wieżą z XV - XVI w., zwieńczoną barokowym hełmem z XVII - XVIII w. W 1881 r. remontowany. Po 1945 r. opuszczony i stał w ruinie do 1989 r. kiedy rozpoczęto odbudowę.

Kościół na rzucie prostokąta, wzniesiony z granitu, częściowo tynkowany. Wieża na rzucie kwadratu, murowana z kamienia polnego, z drewnianą nadstawką, zwieńczona namiotowym hełmem z latarnią. Okna prezbiterium ostrołuczne, okna nawy przekształcone, zamknięte łukiem odcinkowym. Szczyt wsch. zwieńczony sterczynami, rozczłonkowany ostrołuczными blendami. Otwory okien wieży wąskie, zamknięte łukiem okrągłym, parami osadzone w ostrołucznych blendach. Otwór drzwi wieży - ostrołuczny. Drugie drzwi zamknięte odcinkiem łuku.

• **Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hłonda 12A, Suchań**

Zdjęcia nr 13, 14. Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hłonda 12A, Suchań

Wzniesiony w latach 1491 - 1492, z wieżą dobudowaną w XV w., przebudowaną w formie barokowej w 1696 r. W 1 ćw. XX w. wzniesiono nowa plebanię.

Późnogotycki, na rzucie prostokąta, salowy, nakryty dwuspadowym dachem, z wieżą na rzucie kwadratu. Wzniesiony z kamienia i cegły, wieża w dolnej części kamienna, w górnej - w konstrukcji szkieletowej, licowana deskami, zwieńczona barokowym hełmem. Otwory okienne smukłe, ostrołuczne. W szczycie wsch., zwieńczonym sterczynami - wąskie, ostrołuczne blendy. Wnętrze nakryte stropem belkowym.

• **Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica**

Zdjęcie nr 15, 16. Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica

Wzniesiony w końcu XIII w., wczesnogotycki, wzmiankowany w 1492 r. jako parafialny. Wieża z XVI w., w XVII - XVIII w. otrzymała barokowy hełm. Uszkodzony w czasie działań wojennych, długo nieużytkowany. Odbudowany w latach 1980 - 1983 z podwyższeniem wieży, która uzyskała obecny kształt.

Wzniesiony z granitowej kostki, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z nieco wyższą wieżą na rzucie kwadratu o szerokości równej szerokości nawy - w fasadzie, nakrytą namiotowym dachem. Ściany kamienne, ostatnia kondygnacja wieży i węgary otworów tynkowane. Otwory ostrołuczne, otwory drzwi konturowane opaskami z ciosów kamienia, okna - opaskami z tynku. Nad drzwiami koliste, tynkowane blendy. W ścianie prezbiterium wąskie okna zamknięte okrągłolucznie i między nimi - smukłe blendy.

• **Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo**

Zdjęcia nr 17, 18. Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo

Wzniesiony w XV w., z wieżą z XVI w., w 1 poł. XVIII w. zwieńczoną barokowym hełmem, w XIX w. nakrytą obecnym stożkowym hełmem. W latach 80. XX w. remontowany.

Murowany z kamienia polnego z niewielkimi uzupełnieniami z cegły. Nawa na rzucie prostokąta, z prezbiterium zamkniętym poligonalnie i z wieżą na rzucie kwadratu - od zach. Otwory okien o ostrołukowym wykroju i profilowanych, tynkowanych węgach. Otwory drzwi zamknięte półkoliście, osadzone w tynkowanych, ostrołucznych blendach. Wnętrze salowe.

II. REZYDENCJE

Na terenie gminy nie zachowały się budowle rezydencjonalne, jedynie niewielkie relikty dwóch zamków: w Suchaniu i Wapnicy, które mają charakter zabytków archeologicznych. Jedynym zachowanym obiektem jest dwór w Żukowie (nr 35) z 3 ćw. XIX w. - obszerny, parterowy budynek, przykryty naczółkowym dachem.

- **Zarys wału otaczającego majdan zamkowy, Suchań** - ob. zajęty przez zabudowania przy ul. Bocznej 3. Od XIII/XIV w. stanowił siedzibę komturii joannickiej.

- **Zamek Guntersbergów, Wapnica**, wzniesiony w końcu XIII w. na wyspie na jeziorze, zniszczony w 1338 r. przez Brandenburczyków. Odbudowany niedługo po zniszczeniu. Składał się z zamku otoczonego wałem i fosą oraz podzamcza. W 1478 r. zdobyty przez Brandenburczyków. W kolejnych wiekach popadł w ruinę, zniszczony został w czasie wojny 40 - letniej. Zachowały się ślady kamiennych murów na cyplu na jeziorze.

III. BUDOWLE UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

• Suchań:

- Poczta - zaczęła funkcjonować w końcu XVIII w. Początkowo, jako wartownia pocztowa, podlegała urzędowi pocztowemu w Stargardzie, a następnie ekspedycja pocztowa.

- Szkoła, ob. budynek mieszkalny, ul. Kard. A. Hlonda nr 65, l. 20. - 30. XX w.

- Zajazd, ob. siedziba Urzędu Miejskiego, ul. Pomorskiej 72, 1 ćw. XX w.

- **Brudzewice** - szkoła, ob. budynek mieszkalny, nr 75, l. 30. XX w.

- **Suchanówko** - świetlica, nr 64.

- **Tarnowo** - świetlica gminna, zbudowana na przełomie XIX/XX w., w pobliżu stacji kolejowej. Bez większych wartości architektonicznych.

- **Żukowo** - szkoła, pocz. XX w.

IV. ZABYTKI TECHNIKI

• Suchań:

- remiza straży pożarnej, ul. Kard. A. Hlonda, 1 ćw. XX w.

- browar, ob. magazyny, ul. Pomorska 80, k. XIX w.

- budynek stacji energetycznej, ul. Młyńska 35, 1 ćw. XX w.

- młyn, ul. Młyńska 19, ćw. XIX w. Rozbudowany w 1900 r. wówczas też zamontowano turbinę (Francisa). Napęd wodny młyna funkcjonował do l. 60. XX w., kiedy zainstalowano napęd elektryczny. Do dziś częściowo zachowało się wyposażenie młyna.

• Brudzewice:

- kuźnia - przy budynku nr 68, pocz. XX w.
- mlecznia, ob. budynek mieszkalny nr 71, l. 20. XX w.

• Modrzewo: młyn nr 8, l. 30. XX w.**• Nosowo:** kuźnia obok budynku nr 36, pocz. XX w.**• Sadłowo:** remiza, 4 ćw. XIX w., budynek murowany z kamienia i cegły.**• Słodkowo:** kuźnia obok budynku nr 2, l. 20. XX w.**• Słodkówko:** remiza, kamienny budynek z 4 ćw. XIX w.**• Suchanówko:**

- młyn wodny Zastawie, wzniesiony w 1827 r. W tym czasie należał do młynarzy Mielitz. W 1866 r. jego właścicielem był Ferdinand Mielitz, w 1897 r. - Bahrt. W 1912 r. nadbudowano piętro i zmodernizowano z wodnego na elektryczny. Funkcjonował do 1956 r. Obecnie brak wyposażenia. Budynek wpisany do rejestru zabytków. Stanowi Budynek unikatowy przykład XIX-wiecznego, młyna wiejskiego wzniesionego w konstrukcji ryglowej, z elementami historycznej stolarki. Obecnie pełni funkcje mieszkalne.

• Tarnowo:

- kuźnia - w centrum wsi, w pobliżu kościoła; koniec XIX w.
- remiza - kamienny budynek z 4 ćw. XIX w.
- stacja kolejowa - na linii Stargard - Recz, oddanej do użytku w 1895 r. W zespole kolejowym znajdują się: nastawnia, budynek dworca, dwa budynki mieszkalne. (typowe obiekty ceglane z XIX/XX w.) oraz wieża wodna z najwyższą kondygnacją w konstrukcji ryglowej z ceglanym wypełnieniem (mur pruski).
- spichlerz, l. 20. XX w., murowany z cegły budynek dwukondygnacyjny nakryty mansardowym dachem.

• Żukowo:

- kuźnia, budynek nr 68, pocz. XX w.
- młyn wodny, na zach. krańcu wsi, XIX w. Z zabudową młyna były zapewne związane budynki nr 5 - dawny młyn dom młynarza.

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz gminy jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa. Niestety dziedzictwo niematerialne stosunkowo od niedawna podlega ochronie prawnej, stąd z reguły, w większości gmin nie prowadzono nad nim szczegółowych badań. Podobnie jest na terenie gminy Suchań.

Skomplikowana historia Ziem Odzyskanych, na których leży gmina Suchań i całkowita wymiana ludności po 1945 r., pozbawiła region ciągłości kulturowej. W ramach akcji osiedleńczej na terenie gminy osiedli przybysze głównie z Kresów Wschodnich i z Polski centralnej.

Na niemieckie dziedzictwo kulturowe, odgrywające ogromną rolę w kształtowaniu materialnego wizerunku gminy, nałożyło się bogactwo tradycji przyniesionych przez powojennych migrantów. Współistnienie wielu kultur doprowadziło do powstania kultury współczesnej, co czytelne jest w języku całego regionu. Gwary osadników nawarstwiały się i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do integracji językowej, w wyniku której powstała polszczyzna ogólna z niewielkimi elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników.

Podobnie jak na terenie całych Ziem Odzyskanych, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świętach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną. Drugim torem będą uroczystości związane z porami roku, często powiązane z uroczystościami kościelnymi, jak np. dożynki.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Suchań nie występują parki kulturowe, pomniki historii, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Suchań znajduje się 24 zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków, w tym 3 stanowiska archeologiczne (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim - rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA	NR DECYZJI
1	Brudzewice	kościół Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata	1201	2013-09-30	DZ.5130.27.2013.AR
2	Brudzewice	cmentarz przykościelny	1201	2013-09-30	DZ.5130.27.2013.AR
3	Modrzewo	kościół MB Różańcowej	771	2010-12-06	DZ-4140/56-2/AR/2010
4	Modrzewo	cmentarz przykościelny	771	2010-12-06	DZ-4140/56-2/AR/2010
5	Nosowo	kościół św. Franciszka z Asyżu	1211	1988-01-04	Kl.III.5340/1/88
6	Nosowo	cmentarz przykościelny	1211	2013-13-10	DZ.5130.36.2013.AR
7	Sadłowo	kościół NSPJ	479	1963-12-21	Kl.20/112/63
8	Sadłowo	cmentarz przykościelny	1206	2013-10-29	DZ.5130.31.2013.AR
9	Słodkowo	kościół św. Józefa	539	1965-12-22	Kl.20/14/65
10	Słodkowo	cmentarz przykościelny	1206	2013-10-30	DZ.5130.32.2014.AR
11	Słodkówko	kościół MB Szkaplerznej	1210	1963-12-21	Kl.20/115/63
12	Słodkówko	cmentarz przykościelny	1210	2013-12-10	DZ.5130.35.2013.AR
13	Suchanówko	kościół Chrystusa Króla	1462	1991-09-02	PSOZ/Sz-n/5340/156/91
14	Suchanówko	cmentarz przykościelny	1462	1991-09-02	PSOZ/Sz-n/5340/156/91

15	Suchanówko	młyn wodny	778	1976-07-24	Kl.I.6801/10/76
16	Suchań	młyn z wyposażeniem, ul. Młyńska 19	143	2003-12-03	DZ-4200/46/O/2003
17	Suchań	kościół MB Nieustającej Pomocy	1213	1958-07-05	Kl.V.-0/65/58
18	Suchań	cmentarz przykościelny	1213	2013-12-17	DZ.5130.34.2013.AR
19	Wapnica	kościół św. Jana Kantego	541	1965-12-22	Kl.20/12/65
20	Żukowo	kościół św. Antoniego	1212	1958-09-12	Kl.V.-0/126/58
21	Żukowo	cmentarz przykościelny	1212	2013-12-16	DZ.5130.37.2013.AR
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE					
LP.	MIEJSCWOŚĆ	NUMER STANOWISKA	CHRONOLOGIA, FUNKCJA	DATA	NR REJESTRU ZABYTEKÓW
22	Suchanówko	AZP: 34-13, 1/43	średniowiecze, grodzisko	1972-08-17	C-2
24	Wapnica	AZP: 34-14, 1/50	średniowiecze, grodzisko	1968-12-16	C-3
25	Wapnica	AZP: 34-14, 1/49	średniowiecze, grodzisko	1968-12-16	C-6

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Na terenie gminy Suchań wpisem do rejestru zabytków ruchomych objęto wyposażenie kościoła w Żukowie (Tabela nr 2). Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji o tych obiektach. Wykaz obiektów znajduje się w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Suchań

LP.	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTKÓW
1	Żukowo	2 elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Antoniego	0178 z dnia 13.06.1987 r.

Na terenie gminy Suchań większość wyposażenie kościołów uległa zniszczeniu w czasie II wojny światowej. Niekompletne, zwykle barokowe ambony czy ołtarze uzupełniono wyposażeniem o średnich walorach artystycznych, z reguły pochodzącym z XIX w. Do najstarszych zabytków na terenie gminy należą: renesansowa ambona i empora z 1600 r. w Słodkowie, malowidło ściennie z XV w. w kościele w Słodkówku i ozdobne drzwi wejściowe do wieży z XV w. oraz manierystyczny ołtarz z 1618 r., ambona z 1586 r. i chrzcielnica z XVII w. w kościele w Suchaniu

Do obiektów ruchomych należą też kapliczki i krzyże przydrożne. Tych w gminie Suchań jest stosunkowo niewiele: kapliczka z figurą MB w Suchanówku oraz drewniane krzyże w Sadłowie, Suchanówku, Tarnowie i Wapnicy.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należą: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno - budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim

konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna ewidencja zabytków gminy Suchań została wykonana przy opracowaniu GPOnZ. Po przeprowadzaniu prac w terenie z ewidencji usunięto 5 obiektów, które zostały wyburzone lub w wyniku przebudowy utraciły walory architektoniczne i stylowe. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Suchań przedstawia tabela poniżej - Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	DZ. NR	OBIEKT
1	Brudzewice	nr 10	182/1	budynek mieszkalny
2	Brudzewice	nr 13	177	budynek mieszkalny
3	Brudzewice	nr 16	164/1	budynek mieszkalny
4	Brudzewice	nr 25	156	budynek mieszkalny
5	Brudzewice	nr 28	144	budynek mieszkalny
6	Brudzewice	nr 31	136	budynek mieszkalny
7	Brudzewice	nr 77	387	budynek mieszkalny
8	Brudzewice	nr 80	396	budynek mieszkalny
9	Brudzewice	nr 84	406/1	budynek mieszkalny
10	Brudzewice	nr 86	408	budynek mieszkalny
11	Brudzewice	nr 89	413	budynek mieszkalny
12	Brudzewice	nr 93	422	budynek mieszkalny
13	Brudzewice	nr 94	424	budynek mieszkalny
14	Brudzewice	nr 96	428/7	budynek mieszkalny
15	Brudzewice		168	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
16	Brudzewice		168	dzwonnica
17	Brudzewice		168	kościół Chrystusa Króla Wszechświata
18	Brudzewice		188	cmentarz
19	Kolonia Suchanki		562	cmentarz
20	Modrzewo	nr 2-2a	34/1	zagroda (budynek mieszkalny, stodoła, budynek gospodarczy)
21	Modrzewo	nr 5	85/1	budynek gospodarczy

22	Modrzewo	nr 5	85/1	budynek mieszkalny
23	Modrzewo	nr 6	86	budynek mieszkalny
24	Modrzewo	nr 8	88	młyn
25	Modrzewo	nr 15	83	budynek mieszkalny
26	Modrzewo	nr 26	39	budynek mieszkalny
27	Modrzewo		82	cmentarz przykościelny
28	Modrzewo		82	dzwonnica
29	Modrzewo		82	kościół MB Różańcowej
30	Modrzewo		162	cmentarz
31	Modrzewo			układ ruralistyczny wsi
32	Nosowo	nr 3	7	budynek mieszkalno-gospodarczy
33	Nosowo	nr 5	164/2	stodoła
34	Nosowo	nr 7	10/3	budynek mieszkalny
35	Nosowo	nr 12	12/2	pastorówka, ob. budynek mieszkalny
36	Nosowo	nr 14	176/4	budynek mieszkalny
37	Nosowo	nr 15	57	budynek mieszkalny
38	Nosowo	nr 21	182/1	budynek mieszkalno - gospodarczy
39	Nosowo	nr 24	51/1	budynek mieszkalny
40	Nosowo	nr 25	50	budynek mieszkalny
41	Nosowo	nr 26	47/2	budynek mieszkalny
42	Nosowo	nr 27	46/2	chałupa
43	Nosowo	nr 29	42	budynek mieszkalny
44	Nosowo	nr 34	36/1	budynek mieszkalny
45	Nosowo	nr 35	35/1	budynek mieszkalny
46	Nosowo	nr 37	16	budynek mieszkalny
47	Nosowo		20/1	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
48	Nosowo		20/1	kościół św. Franciszka z Asyżu
49	Nosowo			układ ruralistyczny wsi
50	Sadłowo	nr 6	249/1	budynek mieszkalny
51	Sadłowo	nr 9	255	budynek mieszkalny
52	Sadłowo	nr 13	215/2	budynek mieszkalny
53	Sadłowo	nr 14	212	budynek mieszkalny
54	Sadłowo	nr 15	211	budynek mieszkalny
55	Sadłowo	nr 23	528	chałupa
56	Sadłowo	nr 26	526	budynek mieszkalny
57	Sadłowo	nr 28	525	budynek mieszkalny
58	Sadłowo	nr 29	522/1	budynek mieszkalny
59	Sadłowo	nr 31	519	budynek mieszkalny
60	Sadłowo	nr 34	514	budynek mieszkalny
61	Sadłowo	nr 35	514	budynek mieszkalny
62	Sadłowo	nr 37	509	budynek mieszkalny

63	Sadłowo	nr 39	505/1	budynek mieszkalny
64	Sadłowo	nr 44	262	budynek inwentarski
65	Sadłowo	nr 44	262	budynek mieszkalny
66	Sadłowo	nr 45	261	budynek mieszkalny
67	Sadłowo	nr 50	287	budynek mieszkalny
68	Sadłowo		232	cmentarz komunalny
69	Sadłowo		260	bramka w północnym murze cmentarza
70	Sadłowo		260	bramka w zachodnim murze cmentarza
71	Sadłowo		260	cmentarz przykościelny z murem i 2 bramkami
72	Sadłowo		260	kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa
73	Sadłowo			układ ruralistyczny wsi
74	Słodkowo	nr 15-15A	254	budynek mieszkalny
75	Słodkowo	nr 19	179	budynek mieszkalny
76	Słodkowo	nr 21	169	budynek mieszkalny
77	Słodkowo	nr 23	293/3	budynek mieszkalny
78	Słodkowo	nr 24	292	budynek mieszkalny
79	Słodkowo	nr 29	287	budynek mieszkalny
80	Słodkowo	nr 30	282	budynek mieszkalny
81	Słodkowo	nr 31	278	budynek mieszkalny
82	Słodkowo	nr 32	273/1	budynek mieszkalno-gospodarczy
83	Słodkowo	nr 33	272	budynek mieszkalno-gospodarczy
84	Słodkowo	nr 38	332	budynek gospodarczy
85	Słodkowo		182	cmentarz
86	Słodkowo		269	cmentarz przykościelny
87	Słodkowo		269	kościół św. Józefa
88	Słodkowo			układ ruralistyczny wsi
89	Słodkówko	nr 5	303/1	budynek mieszkalny
90	Słodkówko	nr 7	315	budynek mieszkalny
91	Słodkówko	nr 9	320	budynek mieszkalny
92	Słodkówko	nr 10	322	budynek mieszkalny
93	Słodkówko	nr 12	327	budynek mieszkalno-gospodarczy
94	Słodkówko	nr 13	328	budynek mieszkalny
95	Słodkówko	nr 15	288/3	budynek mieszkalny
96	Słodkówko	nr 21	273/1	budynek gospodarczy
97	Słodkówko	nr 21	273/1	budynek mieszkalny
98	Słodkówko	nr 22	272	budynek mieszkalny
99	Słodkówko	nr 24	271/4	budynek mieszkalny
100	Słodkówko		282	cmentarz

101	Słodkówko		311	bramka we wschodnim murze cmentarza
102	Słodkówko		311	cmentarz przykościelny z murem
103	Słodkówko		311	kościół Matki Boskiej Szkaplerznej
104	Suchanówko	nr 19	704	młyn wodny
105	Suchanówko	nr 23	273	budynek mieszkalny
106	Suchanówko	nr 27	277/1, 278/2	budynek mieszkalno - gospodarczy
107	Suchanówko	nr 28	279	budynek mieszkalno - gospodarczy
108	Suchanówko	nr 29	280	budynek mieszkalny
109	Suchanówko	nr 32	286	budynek mieszkalny
110	Suchanówko	nr 39	267	budynek gospodarczy
111	Suchanówko	nr 40	244/1	budynek gospodarczy
112	Suchanówko	nr 42	266	budynek mieszkalny
113	Suchanówko	nr 46	648	budynek mieszkalny
114	Suchanówko	nr 47-48	250/1	budynek mieszkalny
115	Suchanówko	nr 53	253	budynek mieszkalny
116	Suchanówko	nr 57	182	budynek mieszkalno-gospodarczy
117	Suchanówko	nr 58	183	budynek mieszkalny
118	Suchanówko	nr 65	197	budynek mieszkalny
119	Suchanówko	obok nr 42	265	budynek gospodarczy
120	Suchanówko		205	cmentarz
121	Suchanówko		258/1	cmentarz przykościelny
122	Suchanówko		258/1	kościół Chrystusa Króla
123	Suchanówko			układ ruralistyczny wsi
124	Suchań			układ urbanistyczny miasta
125	Suchań	ul. Boczna 5	197	budynek gospodarczy
126	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 12A	40	kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy
127	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 65 A-B	119/1	szkoła, ob. budynek mieszkalny
128	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 67	120	budynek mieszkalny
129	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 69	122	budynek gospodarczy
130	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 71	123	budynek gospodarczy
131	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda 71	123	budynek mieszkalny
132	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	bramka w zachodnim murze cmentarza
133	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	bramka we wschodnim murze cmentarza
134	Suchań	ul. Kard. A. Hlonda	40	cmentarz przykościelny z murem

135	Suchań	ul. Kwiatowa	158	cmentarz komunalny
136	Suchań	ul. Leśna	701/3	cmentarz żydowski
137	Suchań	ul. Młyńska 8	200/2	budynek gospodarczy z przejazdem
138	Suchań	ul. Młyńska 8	203	kamienica
139	Suchań	ul. Młyńska 17	296	kamienica
140	Suchań	ul. Młyńska 19	294	młyn z wyposażeniem
141	Suchań	ul. Młyńska 35	254	budynek stacji energetycznej
142	Suchań	ul. Pomorska 2	50	willa
143	Suchań	ul. Pomorska 4	51	kamienica
144	Suchań	ul. Pomorska 14	370	budynek mieszkalny
145	Suchań	ul. Pomorska ul. 19-21	32, 33	budynek mieszkalny dwurodzinny
146	Suchań	ul. Pomorska 26	115/1	budynek mieszkalny z przejazdem
147	Suchań	ul. Pomorska 44	131	kamienica
148	Suchań	ul. Pomorska 46	132	budynek mieszkalny
149	Suchań	ul. Pomorska 48-50	154	budynek mieszkalny
150	Suchań	ul. Pomorska 49	67	budynek mieszkalny
151	Suchań	ul. Pomorska 51	68	budynek mieszkalny
152	Suchań	ul. Pomorska 52-54	140	budynek mieszkalny
153	Suchań	ul. Pomorska 62	160/1	budynek mieszkalny
154	Suchań	ul. Pomorska 68	172	budynek mieszkalny
155	Suchań	ul. Pomorska 69	126	budynek mieszkalny
156	Suchań	ul. Pomorska 70	173	budynek mieszkalny
157	Suchań	ul. Pomorska 70-72	174	brama - dwuprzjazdowy łącznik
158	Suchań	ul. Pomorska 72	175	hotel, ob. budynek biurowy
159	Suchań	ul. Pomorska 86	187	budynek mieszkalny
160	Suchań	ul. Pomorska 88	188	budynek mieszkalny
161	Suchań	ul. Pomorska 99	701/6	budynek mieszkalny
162	Suchań	ul. Pomorska 116	324/1	budynek mieszkalny
163	Suchań	ul. Rynek 4	50	budynek mieszkalny
164	Suchań	ul. Rynek 5	49	budynek mieszkalny
165	Tarnowo	nr 4	212/1	budynek mieszkalny
166	Tarnowo	nr 5	211/2	budynek mieszkalny
167	Tarnowo	nr 11	204/1	budynek gospodarczy
168	Tarnowo	nr 11	204/1	budynek mieszkalny
169	Tarnowo	nr 14	153	budynek mieszkalno - gospodarczy
170	Tarnowo	nr 18a	148/2	budynek mieszkalno - gospodarczy
171	Tarnowo	nr 22	143	budynek mieszkalny
172	Tarnowo	nr 27	238/1	budynek mieszkalny
173	Tarnowo	nr 33	244	budynek mieszkalno -

				gospodarczy
174	Tarnowo	nr 44	269	budynek mieszkalny
175	Tarnowo		97/11	wodociągowa wieża wodna
176	Tarnowo		143, 144	cmentarz
177	Tarnowo		245	spichlerz
178	Tarnowo		250	cmentarz
179	Tarnowo		258	kuźnia
180	Wapnica	nr 65B	72	kościół św. Jana Kantego
181	Wapnica	nr 75	19/1	budynek inwentarski
182	Wapnica	nr 75	19/1	chałupa
183	Wapnica		23	cmentarz
184	Wapnica		72	cmentarz przykościelny
185	Wapnica		291 i inne	relikty zamku
186	Żukowo	nr 11	258	budynek mieszkalny
187	Żukowo	nr 15	260	budynek mieszkalny
188	Żukowo	nr 16	261/2	budynek mieszkalny
189	Żukowo	nr 18	306/10, 306/11	budynek mieszkalny
190	Żukowo	nr 22	310/2	budynek mieszkalny
191	Żukowo	nr 24	314	budynek mieszkalny
192	Żukowo	nr 35	326	dwór, ob. budynek mieszkalny
193	Żukowo	nr 41	127	budynek mieszkalny
194	Żukowo	nr 44	113	budynek mieszkalny
195	Żukowo	nr 53	58	budynek mieszkalny
196	Żukowo	nr 64	44	budynek gospodarczy
197	Żukowo	nr 77	57	kościół św. Antoniego
198	Żukowo		32	kuźnia
199	Żukowo		57	cmentarz przykościelny z murem i bramkami
200	Żukowo		107	cmentarz komunalny

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

5.7. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych

jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomości i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Suchań. Stanowiska te zaewidencjonowane zastały w ramach ogólnopolskiego programu Archeologiczne Zdjęcia Polski (AZP) (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Spis stanowisk archeologicznych z terenu gminy Suchań ujętych w gminnej ewidencji zabytków

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE
1	Brudzewice	32-12	1	67
2	Brudzewice	32-12	2	68
3	Brudzewice	32-12	3	69
4	Krąpiel	33-11	30	137
5	Krąpiel	33-11	60	132
6	Krąpiel	33-11	61	133
7	Krąpiel	33-11	62	134
8	Krąpiel	33-11	63	135
9	Krąpiel	33-11	64	136
10	Żukowo	33-11	4	131
11	Żukowo	33-11	5	138
12	Żukowo	33-11	6	139
13	Żukowo	33-11	7	140
14	Żukowo	33-11	8	141
15	Żukowo	33-11	9	142
16	Żukowo	33-11	10	143
17	Żukowo	33-11	11	144
18	Żukowo	33-11	12	145
19	Żukowo	33-11	13	146
20	Żukowo	33-11	14	147
21	Żukowo	33-11	15	148
22	Żukowo	33-11	16	149
23	Żukowo	33-11	17	150
24	Żukowo	33-11	18	151
25	Żukowo	33-11	19	152
26	Żukowo	33-11	20	153
27	Żukowo	33-11	21	154
28	Żukowo	33-11	22	155
29	Brudzewice	33-12	4	1
30	Brudzewice	33-12	5	2
31	Brudzewice	33-12	6	3

32	Brudzewice	33-12	7	4
33	Brudzewice	33-12	8	5
34	Brudzewice	33-12	9	6
35	Brudzewice	33-12	10	7
36	Brudzewice	33-12	11	8
37	Brudzewice	33-12	12	9
38	Brudzewice	33-12	13	10
39	Brudzewice	33-12	14	11
40	Brudzewice	33-12	15	12
41	Brudzewice	33-12	16	13
42	Brudzewice	33-12	17	14
43	Brudzewice	33-12	18	15
44	Brudzewice	33-12	19	16
45	Brudzewice	33-12	20	17
46	Brudzewice	33-12	21	18
47	Brudzewice	33-12	22	19
48	Brudzewice	33-12	23	20
49	Brudzewice	33-12	24	21
50	Brudzewice	33-12	25	22
51	Brudzewice	33-12	26	23
52	Brudzewice	33-12	27	24
53	Brudzewice	33-12	28	25
54	Brudzewice	33-12	29	26
55	Brudzewice	33-12	30	27
56	Brudzewice	33-12	31	28
57	Brudzewice	33-12	32	29
58	Brudzewice	33-12	33	30
59	Brudzewice	33-12	34	31
60	Brudzewice	33-12	35	32
61	Brudzewice	33-12	36	33
62	Brudzewice	33-12	37	34
63	Brudzewice	33-12	38	35
64	Brudzewice	33-12	39	36
65	Brudzewice	33-12	40	37
66	Brudzewice	33-12	41	38
67	Brudzewice	33-12	42	39
68	Brudzewice	33-12	45	42
69	Brudzewice	33-12	46	43
70	Brudzewice	33-12	48	45
71	Sadłowo	33-12	1	49
72	Sadłowo	33-12	2	50
73	Sadłowo	33-12	3	51
74	Sadłowo	33-12	4	52
75	Sadłowo	33-12	5	53
76	Sadłowo	33-12	6	54

77	Sadłowo	33-12	8	56
78	Sadłowo	33-12	10	58
79	Sadłowo	33-12	11	59
80	Sadłowo	33-12	12	60
81	Słodkowo	33-12	1	65
82	Słodkowo	33-12	2	66
83	Słodkowo	33-12	3	67
84	Słodkowo	33-12	4	68
85	Słodkowo	33-12	5	69
86	Słodkowo	33-12	6	70
87	Słodkowo	33-12	7	71
88	Słodkowo	33-12	8	72
89	Słodkowo	33-12	9	73
90	Słodkówko	33-12	1	74
91	Słodkówko	33-12	2	75
92	Słodkówko	33-12	3	76
93	Słodkówko	33-12	4	77
94	Słodkówko	33-12	5	78
95	Słodkówko	33-12	6	79
96	Słodkówko	33-12	7	80
97	Słodkówko	33-12	8	81
98	Słodkówko	33-12	9	82
99	Słodkówko	33-12	10	83
100	Słodkówko	33-12	11	84
101	Słodkówko	33-12	12	85
102	Słodkówko	33-12	13	86
103	Słodkówko	33-12	14	87
104	Słodkówko	33-12	15	88
105	Słodkówko	33-12	16	89
106	Słodkówko	33-12	17	90
107	Słodkówko	33-12	18	91
108	Słodkówko	33-12	19	92
109	Suchań	33-12	2	94
110	Suchań	33-12	3	95
111	Suchań	33-12	4	96
112	Żukowo	33-12	25	99
113	Żukowo	33-12	26	100
114	Żukowo	33-12	27	101
115	Żukowo	33-12	28	102
116	Żukowo	33-12	29	103
117	Żukowo	33-12	30	104
118	Żukowo	33-12	31	105
119	Żukowo	33-12	32	106
120	Żukowo	33-12	33	107
121	Żukowo	33-12	34	108

122	Żukowo	33-12	35	109
123	Żukowo	33-12	36	110
124	Żukowo	33-12	37	111
125	Żukowo	33-12	38	112
126	Żukowo	33-12	39	113
127	Żukowo	33-12	40	114
128	Żukowo	33-12	41	115
129	Żukowo	33-12	42	116
130	Żukowo	33-12	43	117
131	Żukowo	33-12	44	118
132	Żukowo	33-12	45	119
133	Modrzewo	33-13	1	28
134	Modrzewo	33-13	2	26
135	Modrzewo	33-13	3	27
136	Modrzewo	33-13	4	30
137	Modrzewo	33-13	5	29
138	Słodkowo	33-13	10	7
139	Słodkowo	33-13	11	8
140	Słodkowo	33-13	12	9
141	Słodkowo	33-13	13	10
142	Suchanówek	33-13	7	24
143	Suchanówek	33-13	8	25
144	Suchań	33-13	5	11
145	Suchań	33-13	6	12
146	Suchań	33-13	7	13
147	Suchań	33-13	8	14
148	Suchań	33-13	9	15
149	Suchań	33-13	10	16
150	Suchań	33-13	11	17
151	Suchań	33-13	12	18
152	Suchań	33-13	13	22
153	Suchań	33-13	14	23
154	Suchań	33-13	15	19
155	Suchań	33-13	16	20
156	Suchań	33-13	17	21
157	Suchań	33-13	18	32
158	Tarnowo	33-13	1	5
159	Tarnowo	33-13	2	6
160	Wapnica	33-14	3	17
161	Wapnica	33-14	4	18
162	Wapnica	33-14	5	19
163	Wapnica	33-14	6	20
164	Sadłowo	34-12	13	4
165	Żukowo	34-12	46	1
166	Żukowo	34-12	47	2

167	Żukowo	34-12	48	3
168	Nosowo	34-13	1	16
169	Nosowo	34-13	2	17
170	Nosowo	34-13	3	18
171	Nosowo	34-13	4	19
172	Nosowo	34-13	5	20
173	Nosowo	34-13	6	21
174	Nosowo	34-13	7	22
175	Nosowo	34-13	8	23
176	Nosowo	34-13	9	24
177	Nosowo	34-13	10	25
178	Nosowo	34-13	11	26
179	Nosowo	34-13	12	27
180	Nosowo	34-13	13	28
181	Nosowo	34-13	14	29
182	Nosowo	34-13	15	30
183	Nosowo	34-13	16	31
184	Nosowo	34-13	17	32
185	Nosowo	34-13	18	33
186	Nosowo	34-13	19	34
187	Nosowo	34-13	20	35
188	Nosowo	34-13	21	36
189	Nosowo	34-13	22	37
190	Nosowo	34-13	23	38
191	Nosowo	34-13	24	39
192	Suchanówko	34-13	1	2
193	Suchanówko	34-13	1	43
194	Suchanówko	34-13	2	3
195	Suchanówko	34-13	3	4
196	Suchanówko	34-13	4	5
197	Suchanówko	34-13	5	6
198	Suchanówko	34-13	6	7
199	Suchań	34-13	1	1
200	Wapnica	34-13	33	43
201	Wapnica	34-14	1	49
202	Wapnica	34-14	2	50
203	Wapnica	34-14	7	51
204	Wapnica	34-14	8	52
205	Wapnica	34-14	9	53
206	Wapnica	34-14	10	54
207	Wapnica	34-14	11	55
208	Wapnica	34-14	12	56
209	Wapnica	34-14	13	57
210	Wapnica	34-14	14	58
211	Wapnica	34-14	15	59

212	Wapnica	34-14	16	60
213	Wapnica	34-14	17	61
214	Wapnica	34-14	18	62
215	Wapnica	34-14	19	63
216	Wapnica	34-14	20	64
217	Wapnica	34-14	21	65
218	Wapnica	34-14	22	66
219	Wapnica	34-14	23	67
220	Wapnica	34-14	24	68
221	Wapnica	34-14	25	69
222	Wapnica	34-14	26	70
223	Wapnica	34-14	27	71
224	Wapnica	34-14	28	72
225	Wapnica	34-14	29	73
226	Wapnica	34-14	30	74
227	Wapnica	34-14	31	75
228	Wapnica	34-14	32	76

*Obiekty zaznaczone na niebiesko wpisane są do rejestru zabytków

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2003 r. nr 164, poz. 1587). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta bądź wsi winny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych.

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej,

zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku , gdy obszar stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został mpzp dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do wyeliminowania lub zminimalizowania zagrożenia dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku. W przypadku stanowisk płaskich, przy zmianie istniejących planów, należy dążyć do wypracowania zapisów, dzięki którym w sposób maksymalnie zrównoważony pogodzi się potrzebę ochrony zabytku z dotychczasową funkcją terenu.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy - analiza SWOT

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 5), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Suchań. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe.

Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE SUCHAŃ	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • opracowana gminna ewidencja zabytków; • różnorodność zasobów zabytkowych; • utrzymanie w dobrym stanie obiektów sakralnych; • udział finansowy - dotacje Władz Gminy do remontów zabytkowych kościołów; • aktywna działalność Gminnego Domu Kultury Suchań; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej oraz założeniami parkowymi; • walory przyrodnicze gminy - usytuowanie na obszarze Równiny Nowogardzkiej i Pojezierza Ińskim, Jezioro Wapnickie, Jezioro Sierakowskie; • otwartość i przychylność władz samorządowych; • obowiązujący Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Suchań na lata 2016 - 2022; • dogodne położenie komunikacyjne; • funkcjonowanie Stowarzyszenia na Rzecz Rozwoju Gminy Suchań; • Ośrodek Jeździectwa Konnego w Żukowie. 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, w tym cmentarzy, postępujący proces ich niszczenia; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego opracowane dla niewielkiego obszaru gminy; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • słaba kondycja i sytuacja ekonomiczna, spadek dochodów ludności wiejskiej; • średni poziom wykształcenia ludności w zakresie kultury i sztuki; • niewystarczająco rozbudowana infrastruktura turystyczna, w tym niewielka baza turystyczna i gastronomiczna.
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych miasta oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo - budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • potencjał dla rozwoju produktów 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak skutecznej egzekucji prawa; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • niewykorzystanie potencjału turystycznego poprzez niedoinwestowanie infrastruktury: bazy noclegowej, ścieżek spacerowych i rowerowych;

<p>regionalnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej/agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • utworzenie Izb Pamięci w sołectwach. 	<ul style="list-style-type: none"> • pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne tj. dobro zabytku; • samowola budowlana - wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy - np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami.
--	---

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają jednostki samorządu terytorialnego. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Podstawę tych działań stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Ideą nadrzędną władz samorządowych gminy Suchań w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój gminy i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki gminy.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie

obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji ze zrealizowanych zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6 i 7.

WYZNACZONE PRIORYTETY

PRIORYTET I. REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO GMINY.

PRIORYTET II. PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ.

Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.	Poprawa dostępności do poszczególnych obiektów zabytkowych poprzez udostępnienie obiektów dla zwiedzających w ścisłej współpracy z właścicielami obiektów (parafiami), np. poprzez: - organizowanie/współorganizowanie wycieczek z przewodnikiem, wyjść dla młodzieży szkolnej; - ustalenie terminu (np. 1-2 razy w miesiącu), w którym będzie można zwiedzić obiekt, w trakcie którego będzie osoba, która opowie o obiekcie.	Ilość osób zwiedzających, jakie obiekty udostępniono
	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów, np. poprzez: - stworzenie listy miejsc najliczniej uczęszczanych przez turystów, potrzeb mieszkańców w zakresie turystyki w formie konsultacji społecznych.	Ilość podjęcia wspólnych działań, inwestycji, ilość turystów odwiedzających poszczególne obiekty/ atrakcje
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do	Ilość postawionych znaków/tablic, gdzie, z kim współpracowano

	tych obiektów, przede wszystkim ze Starostwem Powiatowym w Stargardzie, które ma ustawowy obowiązek znakowania obiektów zabytkowych.	
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Suchań.	Przyjęcie gminnej ewidencji zabytków Zarządzeniem Burmistrza Gminy.	Czy GEZ został przyjęty zarządzeniem
	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: - zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nieuwzględnionych w GEZ, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; - aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony; - systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną; - propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji; - udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji GEZ, ilość obiektów wyłączonych z GEZ
	Uchwalenie GPOnZ oraz systematyczne opracowanie sprawozdań z realizacji zadań.	Czy przyjęto GPOnZ, czy opracowano systematycznie sprawozdania, wnioski ze sprawozdań
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu	Opracowanie uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane dotyczące zabytków, uwzględniające obowiązujące przepisy dające możliwość dotowania także obiektów ujętych	Czy opracowano uchwałę

ich zachowania.	w gminnej ewidencji zabytków.	
	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo - konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy (Tabela nr 8 - obiekty stanowiące własność).	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich
	Prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów, w ścisłej współpracy z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość odbytych kontroli, ilość obiektów wymagających remonty/konserwacje
	Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i PINB.	Ilość podjętych interwencji
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac
	Wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.).	Ilość działań, ilość obiektów, gdzie niezbędne jest zabezpieczenie, ilość wandalizmów
	Stały monitoring oraz aplikowanie o środki z programów wspierających rewitalizację obiektów zabytkowych oraz ochronę dziedzictwa kulturowego.	Ilość pozyskanych środków
Podejmowanie działań	Podnoszenie poziomu wyszkolenia pracowników Urzędu Miejskiego	Ilość przeprowadzonych

związanych z podnoszeniem poziomu wiedzy na temat zabytków pracowników oraz mieszkańców gminy.	zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez przeprowadzanie odpowiednich szkoleń oraz udział w organizowanych szkoleniach.	szkoleń, ilość organizowanych szkoleń na zewnątrz, ilość osób biorących udział
	Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.	Ilość chętnych osób do złożenia wniosków, ilość złożonych wniosków
	Zapoznanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami korzystania z programowych funduszy Wspólnoty Europejskiej. Dysponowanie aktualnymi informacjami o możliwościach starania się o środki pozabudżetowe na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.	Ilość zainteresowanych dofinansowaniem, ilość spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych, ilość przekazanych informacji dotyczących dotacji

Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Elektroniczna publikacja na stronie internetowej gminy wykazu gminnej ewidencji zabytków oraz informacji czym jest ewidencja, jakie są obowiązki właścicieli tych obiektów, w celu zwiększenia świadomości mieszkańców o zasobie dziedzictwa kulturowego regionu.	Ilość ogłoszonych informacji, ilość osób odwiedzających stronę internetową
	Oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wraz ze zdjęciami, w Systemie Informacji Przestrzennej GISON.	Czy wprowadzono obiekty do systemu
	Oznakowanie i uporządkowanie cmentarza żydowskiego w Suchaniu.	Jakie prace zaplanowano/ wykonano, ile poniesiono kosztów
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	Ilość podjętych działań
	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji, ilość osób zainteresowanych publikacjami

	Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ilość osób biorących udział
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Ilość zdarzeń, ilość ogłoszonych informacji, ilość osób zainteresowanych

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
  - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
  - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
  - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
  - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
  - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
  - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
  - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
  - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
  - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
  - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- **instrumenty finansowe**:
  - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
  - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
  - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno - prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Suchań;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych

przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **Źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Fundusz Kościelny;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• **Źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;

- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - dla każdego obiektu położonego na terenie województwa zachodniopomorskiego, wpisanego do rejestru zabytków, możliwe jest udzielenie dotacji na prace remontowe i konserwatorskie, przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dotacje pochodzą z budżetu państwa. Zagadnienia dotyczące udzielania dotacji ze środków publicznych reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162 z 17 września 2003 r., ze zm.) o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzenie Ministra Kultury w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112 poz. 940 z 6 czerwca 2005 r. ze zm.).

Wnioski do Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace planowane należy składać do 28 lutego roku, w którym ma być udzielona dotacja. Wielkość udzielanych dotacji zależy od ilości zgłoszonych wniosków i wartości środków przyznanych WKZ na ten cel, zwykle nie przekracza 50 % wartości całości prac (wykaz udzielonych dotacji w ubiegłych latach dostępny na stronie internetowej Urzędu). Wnioski o refundację poniesionych nakładów na prace wykonane w ciągu trzech ubiegłych lat można składać do 30 czerwca każdego roku - po zakończeniu wszystkich prac wymienionych w zezwoleniu WKZ. Szczegółowe zasady określone są w Procedurach ZWKZ.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe** - dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Radę Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego - Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego z budżetu Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego przyznawane są środki na dotacje celowe na mocy uchwały nr III/39/15 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego (Dz. Urz. Woj. Zachodniopomorskiego z dnia 12 lutego 2015 r., poz. 466 ze zm.).

Dotacje Powiatu Stargardzkiego - zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XXXIV/393/09 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 29 kwietnia 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Wnioski o dotację kieruje się do Zarządu Powiatu Stargardzkiego za pośrednictwem wydziału odpowiedzialnego za ochronę zabytków Starostwa Powiatowego w Stargardzie Szczecińskim. Wnioski o dotację na kolejny rok budżetowy należy składać w terminie, ustalonym zgodnie z procedurą budżetową. Termin nie ma zastosowania w przypadku ubiegania się o dotację na prace i roboty budowlane konieczne ze względu na zagrożenie zabytku.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 994) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała, podjęta przez radę gminy.

Gmina Suchań nie ma opracowanej uchwały określającej zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

• Konkurs „Zabytek Zadbany 2018”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami

ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy. W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

• Program Dom Kultury+

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest [Narodowe Centrum Kultury](#). Jest on realizowany zgodnie z założeniami [Paktu dla Kultury](#). Celem strategicznym Programu Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem programu jest wpieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji dokumentu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się jego obsługą. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Kary administracyjne będą nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2018, Ochrona Zabytków

Dnia 1 października 2017 r. weszło w życie nowe rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. poz. 1808).

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:

a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014 - 2020**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014 - 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;

- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;

- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• **Kreatywna Europa**

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten będzie realizowany w latach 2014 - 2020 i zawiera trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym od 2016 r. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• **Program Europa dla Obywateli 2014 - 2020**

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości;
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego;
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii;
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i

wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny infrastruktura i środowisko 2014 - 2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014 - 2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd 8 stycznia 2014 r., 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu - alokacja UE - 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E - Administracja i otwarty rząd - alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e - usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa - alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzanie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna - alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2014 - 2020**

Szczegółowy opis priorytetowych na lata 2014 - 2020 dostarcza informacji dotyczących planowanych źródeł finansowania na zabytki i dziedzictwo kulturowe.

W ramach ochrony dziedzictwa kulturowego wyznaczono priorytet - IV Priorytet: Naturalne otoczenie człowieka, Działanie: Dziedzictwo kulturowe.

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które przez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynia się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie nakierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, służyć ma zwiększeniu potencjału turystycznego regionu, zwiększeniu miejsc pracy. Wspierane projekty z zakresu prac konserwatorskich i restauratorskich muszą stanowić element szerszej grupy - zespołu, w których poszczególne elementy łączy idea ochrony i popularyzacji rodzimego dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego.

Uprawnienie beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz podmioty podległe jst;
- instytucje kultury,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i inne związki wyznaniowe,
- przedsiębiorcy,
- jednostki sektora finansów publicznych.

• **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

• Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Suchań;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Suchań.

Gmina Suchań jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 9 obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków (Tabela nr 8). W miarę możliwości gmina, jako właściciel tych obiektów, jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania ich w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania prac rewitalizacyjnych, bieżących prac porządkowych. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

Tabela nr 8. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Suchań

LP.	MIEJSCOWOŚĆ, ADRES	OBIEKT
1	Brudzewice nr 93	budynek mieszkalny
2	Sadłowo, dz. nr 232	cmentarz komunalny
3	Suchań, ul. Kwiatowa dz. nr 158	cmentarz komunalny
4	Suchań ul. Pomorska 4	kamienica (udział Gminy w nieruchomości)
5	Suchań, ul. Pomorska 19	budynek mieszkalny dwurodzinny (udział Gminy w nieruchomości)
6	Suchań, ul. Pomorska 72	hotel, ob. budynek biurowy
7	Żukowo nr 22	budynek mieszkalny
8	Żukowo nr 53	budynek mieszkalny
9	Żukowo, dz. nr 107	cmentarz komunalny

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2018 - 2021 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej.

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Suchaniu;
16. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie;
17. Katalog zabytków powiatu stargardzkiego. T.2. Red. M. Majewski. Stargard: Muzeum w Stargardzie, 2010;
18. Schematyzm Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej. Szczecin: (Kuria Metropolitalna Szczecińsko - Kamieńska), 2007;
19. Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010;
20. Plan odnowy miejscowości Suchań na lata 2008-2014, Suchań, 2010;
21. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Suchań.(Zmiana), 2011;
22. <https://www.suchan.pl/>;
23. www.stat.gov.pl/gus;
24. www.isap.sejm.gov.pl;

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

- 1.** Rys. 1. Obszar rewitalizacji Gminy Suchań;
- 2.** Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu gminy Suchań;
- 3.** Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Suchań;
- 4.** Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Suchań;
- 5.** Tabela nr 4. Spis stanowisk archeologicznych z terenu gminy Suchań ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- 6.** Tabela nr 5. Analiza SWOT;
- 7.** Tabela nr 6. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I;
- 8.** Tabela nr 7. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II;
- 9.** Tabela nr 8. Obiekty zabytkowe stanowiące własność gminy Suchań;
- 10.** Zdjęcie nr 1, 2. Kościół filialny pw. Chrystusa Króla, dzwonnica przy kościele Brudzewice;
- 11.** Zdjęcie nr 3. Kościół filialny pw. MB Różańcowej, Modrzewo;
- 12.** Zdjęcie nr 4. Kościół filialny pw. św. Franciszka z Asyżu, Nosowo;
- 13.** Zdjęcia nr 5, 6. Kościół filialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, Sadłowo;
- 14.** Zdjęcia nr 7, 8. Kościół filialny pw. św. Józefa, Słodkowo;
- 15.** Zdjęcia nr 9, 10. Kościół filialny pw. MB Szkaplerznej, Słodkówko;
- 16.** Zdjęcia nr 11, 12. Kościół pw. Chrystusa Króla, Suchanówko;
- 17.** Zdjęcia nr 13, 14. Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, ul. Kard. A. Hlonda 12A, Suchań;
- 18.** Zdjęcie nr 15, 16. Kościół pw. św. Jana Kantego, Wapnica;
- 19.** Zdjęcia nr 17, 18. Kościół filialny pw. św. Antoniego, Żukowo.